

ІВ.
ПЕРЕЛАЗНИЙ

БОГ
І
НАУКА

СЛЪВАНГЕН
1947

Всі авторські права застерігаються.

Обкладинка та малюнки до розділів
артиста-маляра М. Свиридана.

Published with permission of Publications Control — I.C.D. Military
Government Aalen. 2. IV. 1947 — 2000 Copies
Druck Schwabenverlag AG., Ellwangen (Jagst)

Іван Перелазний

БОГ І НАУКА

GOD AND SCIENCE

Gott und Wissenschaft

1947

Württemberg-Baden Ellwangen (Jagst)

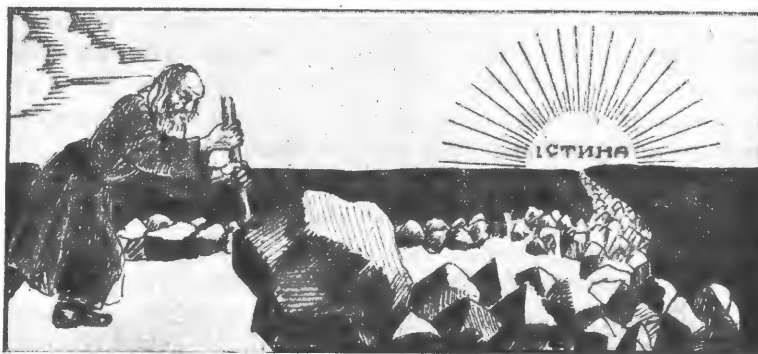
Всі авторські права застерігаються.

Обкладинка та малюнки до розділів
артиста-маляра М. Свириданна.

Published with permission of Publications Control — I.C.D. Military
Government Aalen. 2. IV. 1947 — 2000 Copies
Druck Schwabenverlag AG., Ellwangen (Jagst)

ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДИ Й ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Не шукайте на цих небагатьох сторінках ґрунтового наукового доведення існування Бога, бо нам потрібне не саме доведення, не ідея про Бога, а сам Бог, Живий, Люблячий.

Онтологічно існування Бога може довести тільки сам Бог Своїм існуванням в людині, Своїм буттям, Своїм входженням в душу

І тому написано це для тих, хто шукає істини заради неї самої, хто шукає життя, а не біологічного існування, хто вважає себе вищим за тварину не тільки всім своїм інтелектом, але вважає, що він, як кульмінаційна точка розвитку тварини, стоїть вище від самої природи тварини, цебто, хто вважає, що він справді створений по «образу і подобию Бога».

Не претендують ці сторінки на будьякі нові доведення чи думки, що направляли б людей до пізнання Бога. Не накреслюють вони й нових шляхів до розуміння релігії або науки. Єдина мета цих рядків — лише накреслити віхи, щоб усунути те каміння, яке лежить на шляху до пізнання Бога, релігії, науки і самих себе.

В таборових умовах подати щось глибше, ґрунтовніше, переконливіше — абсолютно неможливо, бо крім кількох газет і двох брошур Марциновського (та й то одержаних на найкоротший час), більш нічого друкованого автор не мав для використання.

І тому навіть в цих скромних межах теми не подано того багатства історично-наукових фактів та переконливих наукових досягнень, які можна було б навести, користуючись відповідними матеріялами.

Але коли ці кілька сторінок викличуть у душі читача питання:

— Хто він? . . .

— Куди йде? . . .

— До чого прагне? . . .

— Що є метою його життя? . . .

— Якою дорогою і з чим іде він до цієї мети: з хрестом чи кабелевою нагайкою? . . .

— З ненавистю Юдиною і зрадою до свого найближчого брата чи з Христовою любов'ю до людей? . . .

— З суворим наказом деспота »ти мусиш«, »ти повинен« чи з лагідним Христовим »ти можеш«? . . .

— Коротше: »модерного Перуна« або »модерного Хорса«*) чи вічного Хреста маєш ти на своєму прапорі, коли йдеш по шляху життя? . . . , —

то вже й це цілком задовольнить

Автора.

15 січня, 1947 р.

---

*) Перун і Хорс — українські стародавні поганські боги.

П Е Р Е Д М О В А

Уважно аналізуючи історію людства, вивчаючи постання, розвиток, занепад і відродження поодиноких країн, держав, націй — можна спостерігати цікаве явище: як правило, розквіт держави, добробут народу, матеріальне і морально-культурне піднесення його припадає на ті часи, коли релігія природньо і гармонійно поєднана з державним чи національним життям народу, коли державна влада цілком ясно окреслила межу своєї компетенції і жодним засобом не втручається і не використовує релігію в своїх намірах.

Лише тоді, коли державні мужі цілком ясно усвідомили і сумлінно додержуються тієї невідмінної засади, що вони покликані упорядковувати й керувати тільки державним тілом, а душа народу, цебто релігія, є компетенція інших чинників — лише тоді постає гармонія, що дає добробут всій нації.

Але це буває лише тоді, коли й ті, що покликані виховувати та плекати «святеє святих» народу, його душу, цебто прищеплювати народіві основні засади релігії, сумлінно і чесно виконують своє призначення, а не перетворюються на звичайні бездушні машини чи на холодних сухих бюрократів, які бачуть релігію

в собі і в доручених їм вірних лише в зовнішньому виконанні певних формальних обрядів, приймають зовнішню оболонку релігії за її суть, вилущують з релігії саме серце, саме ество її, бо якраз це серце релігії і заважає їм догідно жити та чесно виконувати Науку Христа.

Не треба думати, що сам тільки жорстокий і кривавий терор Ч. К. порівнюючи так легко «упорався» з релігією багатомільйонного народу. Провалля між духовенством Московської Православної Церкви і її народом поглиблювалося здавна, не за десятки, а ще за сотні років перед революцією, а під час революції і виявилось, хто з тих, що пішли до народу на вірне й сумлінне служіння йому, плекали й виховували душу народу, а хто пішов лише по догідне життя.

За перших, цебто за своїх пастирів і за Науку Христа не один десяток тисяч вірних поклали життя, а від других паства не тільки відсахнулась, а ще й з задоволенням дивилася, як Ч. К. винищувала їх.

Цій розправі особливо ретельно (свідомо чи несвідомо) допомагала й та частина атеїстичної інтелігенції, що сліпо ненавидячи релігію, вбачала в ній майже єдине зло, яке гальмує розвиток і добробут народу.

Немов якесь прокляття тяжить над частиною інтелігенції — і не тільки української, а й інших народів її безсилля позбутися переконання, що релігія є, мовляв, ділянкою відсталих, реакційних елементів, що релігію не можна поєднати з вільною думкою.

Оце традиційне засилля забобонів серед цієї частини інтелігенції так глибоко вкорінилося, так глибоко вросло в свідомість цих людей, що витворився своєрідний погляд: коли ти інтелігент, то вже через саме це ти повинен бути атеїстом.

Стало вже звичайним традиційним, що професор-атеїст, вчитель-атеїст, інженер, лікар, журналіст, партійний провідник і т. д. атеїсти, — так немов це цілком природньо і нормально для них. А на релігійного інте-

лігента, який свідомо і з усією щирістю любить Бога, відчуває Його в своєму серці — у ліпшому випадку дивляться як на людину з певними незрозумілими »примхами«, а в гіршому — як на такого, в кого »не всі вдома«.

І коли на Сході такий погляд набув одвертої цинічно-брутальної форми, то на Заході — він проступав в більш пристійному, завуальованому вигляді. На Сході такий погляд просякає, внаслідок брехні, шахрайства і наклепу на релігію, навіть у темні прошарки населення. Прикладом цього може бути випадок з всесвітньо-відомим фізіологом академиком Павловим: якось в одному місці проходячи повз церкву, він скинув шапку й перехрестився, а від неписьменного молодого двірника-атеїста дістав вслід докірливу репліку: »Ех, темнота, темнота«!...

На Заході цей погляд до гущавини народної глибоко не доходить, а серед атеїстичної частини еліти релігія свого народу трактується більш ліберально, як неминуче й природне »зло«; на нього, мовляв, треба зважати, як на соціальну »хворобу«, що вимагає дуже м'якого і обережного »лікування«; тимчасом на Сході — це »лікування« протест: в'язниця або каторжні роботи, а пізніше куля в потилицю.

Але ж в теорії погляд на релігію той самий, лише методи боротьби інші. І дивовижним є те, що в цієї частині інтелігенції не виникає та природня й проста думка, що інтелігент-атеїст є справді явище сумне й ненормальне, що лише напівосвіченість людини та сліпа злоба до релігії викликає атеїзм.

І коли не можна докоряти чесному, сумлінному, глибоко-перекопаному атеїстові за його погляд на Бога та релігію, — бо ж погляд той витворився внаслідок незнання релігії та й науки, постав, як протест проти забобонів та викривлення Євангелії, зріс на ґрунті прихованої жаги знайти глибоку свідому віру, — то не можна не пошкодувати тих, хто свої суб'єктивні заблудження, особисті думки й помилки прагне поширити

в народі. Замість розмовляти, тільки »в серці своєму«
»Немає Бога«, — вони гучно проголошують свої хворобливі погляди перед »малими цими«, руйнуючи таким чином душу народу.

І подвійним злочинством перед Богом, народом і власним сумлінням є вчинки тих, хто кидає в чисту душу молоді зерна атеїзму. Вони забувають (а вірніше не знають), що атеїзм не тільки не гармоніює з розумом і наукою, а ще й іде проти неї та заводить людську думку в глухі кути.

Тимчасом душа нашої молоді, як і душа юнака Гайна*) хоче знати, прагне довідатись не тільки про те, що відчуває своїм тілесним сприйманням, а також хоче довідатись і про те за межне, що закрите для наших фізіологічних можливостей, хоче знати, а що є »там«:

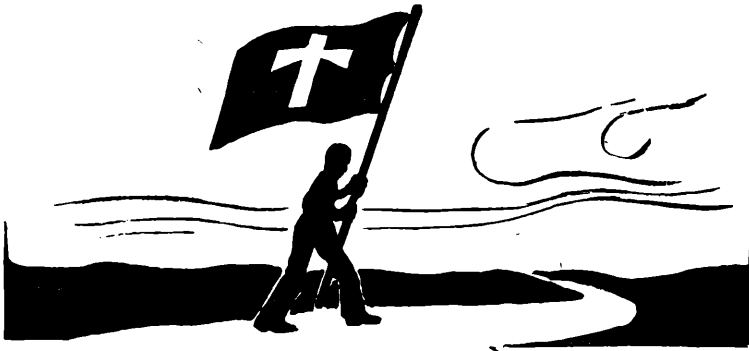
»Що таке тайна одвіку?
І в чому єство чоловіка?
Звідкіль він приходить? Куди він іде?
І хто там вгорі над зірками живе?«

Атеїзм не дає відповіді про **Причину**, яка збудувала світ (або хоче переконати наївними дурницями, як один з учених атеїстів у Москві: »природа сама себе збудула«); він не може вказати на шляхетнішу мету життя, бо заперечує безсмертя. Він не може обґрунтувати елементарної об'єктивної моралі (коли, звичайно, не запозичає з християнської ідеології), бо: »коли Бога немає — все дозволено«. Протягом 25-ти років це атеїстичне гасло, вульгаризувавшись і отруївши народню гуцавину, вилялось у безсмертній, для історії людства, моралі цього народу: »грабуй, бий, ріж, Ванька, Бога немає!«

І ця мораль частково перехлюпнулась і по цей бік світу, отруївши хоч і невелику, але досить окреслену частину (поруч з іншими) і української молоді та інтелігенції.

---

*) Гайне — геніяльний німецький поет.

1. СТАВЛЕННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІ ДО РЕЛІГІ І МОЛОДІ ДО ІНТЕЛІГЕНЦІ

»І коли хто спокусить одного з малих цих, що вірують у Мене, тому краще було б, коли б почепити камінь млиновий на шию його та кинути в море« (Єванг. Марка зач. 42, гл. 9 ст. 42).

»Дійсні знання приводять до Бога, пізнання віддаляє від Нього«
(Бекон).

Є два роди злочинств: до першого належать ті, що цілком виразно караються згідно з карними кодексами — вбивство, грабіж, крадіжка й інше; до другого роду належать такі злочинства, які в своїй суті бувають ще більш злочинними ніж перші, але жодним карним кодексом не передбачені і в жодній країні не караються.

Наприклад, де ви бачили, щоб закон карав людину за те, що в найтяжчу хвилину життя вона зрадила найліпшого свого друга?

Де й хто бачив, щоб прокурор притягнув до відповідальности хлопчика, що зрадив і виказав рідного батька, матір і. т. д.? Хіба не відомо, що в столиці певної країни красується монумент одному хлопцеві лише

за те, що він продав і виказав своїх найближчих рідних: батька, матір, братів, сестер, дядьків і т. д., яких, звичайно, всіх розстріляно, а »злочин« цих рідних полягав лише в тому, що вони тільки в своєму родинному колі розмовляли між собою не цілком прихильно про деякі розпорядження влади?

Що відповів би прокурор, коли б молоденька недовідчена дівчина розповіла йому, що найдорожча їй у світі людина, якій віддала вона всю свою недоторкану дівочу душу, якій вірила, на яку майже молилася — ганебно зрадила їй, потоптала цю душу брудними чобітьми, знівечила і, хоч не торкнулася тіла, але зробила моральною калікою на все життя і по тому викинула, як непотрібну ганчірку?

Або що може сказати прокурор тому, хто скаржитиметься на молодого священика (свого колишнього однопумця), який зрікся його навіть як звичайного парафіянина, коли той безневинно (з наклепу) потрапив до в'язниці, дарма, що цей священик глибоко переконаний, що його колишній однопумець невинний?

Який параграф карного кодексу міг би застосувати прокурор? Ось такого роду некарне злочинство робить (свідомо чи несвідомо) певна, хоч і не дуже велика, частина нашої інтелігенції з душею свого народу.

Єдиний нарід у світі, що сприйняв Христову науку до самої глибини народньої душі, цілою своєю масою — це український нарід.

Він глибоко відрізняється від інших християнських народів саме тим, що не поверхово сприйняв науку Христа; побожність його виявляється не самим зовнішнім виконанням церковних обрядів, — а вона міцно пов'язана з його природньою інтелігентністю.

Він інтуїтивно, глибоко, цілим еством своїм сприйняв слова Ап. Павла (2 кор. 3, 6): »Христос нас зробив бути слугами Нового Заповіту, не букви, а Духа, — бо буква вбиває, а Дух оживляє«.

Я не можу не розповісти про одну українку, яка на своєму прикладі показала всю велич душі релігійної жінки, свідком чого я сам був від початку й до кінця.

—о—

1919 рік. Невеличке українське місто. Жила вдова, мала колись дванадцятьох дітей, шестеро померло, а живі, як дорослі птахи, вилетіли з гнізда у світ. Стара жінка лишилась самотньою.

Єдиною втіхою їй залишились: Бог, релігія і церква. Вона жила тільки молитвою. Тільки Христос та Матір Божа зі Святими були їй утіхою. Їм та добрим ділам віддавала вона рештки свого старечого життя.

Наступає жорстоке і безоглядно-криваве в своїх методах вороже військо. Перші відділи вже в місті.

Ось у її хату вдерся розхристаний матрос і, побачивши на покуті та по всіх стінах Святі ікони, як розлютований бик, уп'явся очима в ікони. Мовчки скидає він рушницю і стріляє в Спасителя. Мов ранений птах падає стара жінка на коліна і з сльозми каже:

— Коли не жалієш мене, пожалій себе, бо Господь тобі за це не простить . . .

— Як будеш багато балакати, то й тобі це буде . . . і вийшов з хати, постріляв курей, кинув нещасній жінці і крикнув:

— Печи їх! . . .

Обливаючись сльозми, розпалила вона піч і пішла в хлів по дрова. У цей час матрос схоплює Святі ікони і кидає в піч.

Увійшовши в хату і побачивши це жахливе святотатство, нещасна жінка мов непритомна впала на долівку, обливаючись сльозми, і тільки простогнала:

— Прости йому, Господи! . . .

Минає кілька днів, тривають тяжкі бої. Нарешті відділи українського війська вступають до міста.

Ранком на Спаса входить ця жінка до клуні і бачить: лежить цей матрос (її недавній тяжкий ворог)

майже непритомний, напівголий з страшною розсіченою раною на спині, де вже ворушилися червяки . . . Жінка оглянула хворого, швиденько дістала теплої води, обмила рану, дбайливо очистила від червяків, зроби́ла йому ліжко в немолоченому хлібі, старанно заховуючи його від людських очей . . .

Півтора місяці лікувала його і піклувалась ним; ходила за ним, як за рідним сином, поки не одужав, а потім тихенько вночі вивела на дорогу, подала йому торбу харчів, перехрестила і показала шлях на Московщину.

Отже, свята чи не свята ця жінка-українка? . . .

А ось і другий приклад, що свідчить, на якого лютого звіра перетворюється українська таки ж душа, коли її позбавити релігії.

Районове українське село. Безвірницький осередок горячково готується до чергової «антирелігійної кампанії» напередодні Великодних свят.

Озираючись серед абсолютної темряви, майже навшпиньки, як невиразні тіні поспішають віруючі до церкви. Старенький років 70 священник розпочинає Службу Божу.

В 12 годині ночі проходить процесія навколо храму. Раптом з грюкотом розчиняються двері будинку Ревкому*), що стояв якраз напроти церкви і натовп безвірницької молоді на чолі з головою Безвірницького гуртка, зі свистом, реготом і гармошкою вривається в церковну процесію.

Як отара овечок, що побачила вовка, туляться віруючі навколо священника, утворюючи тілами тісне коло і . . . процесія іде далі. Розгнуздана атеїстична молодь розриває коло, змішується з натовпом вірних і намага-

---

*) «Ревком» — революційний комітет; найвища влада даного адміністраційного терену.

ється ревом і гармошкою перекричати церковні співи... Але процесія йде далі . . .

Раптом один з безвірників вихоплює з кишені бензину, в пляшці з широким горлом, обливає з голови до ніг священика, вириває з рук запалену свічку і підпалює його.

Жах охоплює віруючих. Протягом якихось 5—10 секунд священик являє собою палаючий смолоскип. Кинувшись на сніг і качаючись по ньому, священик божевільним криком просить допомоги.

Щоб не підпустити віруючих допомогти священикові, ця безвірницька молодь утворює навколо нього тісне коло і танцюючи та співаючи під акомпанімент «гармошки» з реготом дивляться на плазування старенького священика по снігу з болотом.

Отже все залежить від того, чи хоче українець стати святим чи звірем.

І завданням релігійної частини нашої інтелігенції є не насаджувати в народі ідеї християнства, бо це означало б ломитися у відчинені двері, а тільки спрямувати його на вчинки і дії, заповідані Христом, культивувати його християнську природу, дати розквітнути тому, що в ньому вже є.

На превеликий жаль, певна частина нашої інтелігенції занадто легковажить релігією народу, цебто найсвятішим, що є в цього народу, занадто скептично дивиться на релігію і на свої обов'язки християнина: нехтує церкву, іронічно ставиться до церковних обрядів, вважає за низьким для себе піти до церкви на сповідь чи причастя, бо ж це, за її глибоким переконанням, личить старенькій бабусі або дідусеві, а не високоосвіченій людині.

Вона, ця людина, мовляв, і без релігії є інтелігентною. І навіть найліпші люди із цієї частини інтелігенції, які справді віддані народові, які цілком усвідомлюють собі

і глибоко переконані, що відняти від свого народу релігію — це значить убити душу народу, зробити з нього тварину, хижого звіра, навіть і ці люди, несвідомо своєю поведінкою, на очах народу — роблять з його душею те, що з душею молоденької нещасної дівчини, про яку згадувалося вище.

Наш нарід завжди прагнув освіти, завжди глибоко поважав освічених людей. І коли цей нарід бачить, що інженер, лікар, магістр, агроном і інші не ходять до церкви, нехтують християнські обряди, що в них немає жодної пошани ні до церкви, ні взагалі до релігії, то цілком природньо в нашого народу (і особливо в недосвідченої молоді) постає просте питання:

»Даруйте, коли до церкви ходять тільки старенькі бабусі та неосвічені селяни, то, певне, з релігією не все гаразд, не все там у них в порядку, щось є неправдивого, бо ж високоосвічені люди уникають церкви і навіть найліпші з них якось вже занадто гонорово дивляться на церкву«.

І ставлення своє до релігії молодь вкладає в просту формулу: »Коли інженер, чи професор не ходить до церкви, коли таким високоосвіченим людям непотрібна релігія, то чого ж я маю ходити, нащо й мені ця релігія?«

Вся трагедія в тому, що нарід а ргіогі вірить інтелігенції, вірить вже наперед у те, що вона має певні підстави в ліпшому випадкові уникати релігії, має ґрунт для цього, має рацію звільняти себе від релігії, а недосвідчена молодь, поважаючи її, і прагнучи, в усьому наслідувати її вчинки, і собі переймається таким ставленням інтелігенції до релігії, малпуючи й це так само, як переймає її краватки, зачіски, сукні, капелюхи й ін.

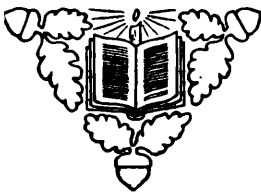
Та дехто з інтелігенції може зауважити:

»Як це може бути, що заради своїх обов'язків перед народом, я мушу творити над собою насильство, гвалтувати й нищити свої погляди, свої переконання, які десятками років формувалися в мене в цілком ви-

разний світогляд? З якої рації? Я припускаю і глибоко переконаний що релігія для неосвіченого народу конче потрібна, що тільки вона може тримати темний нарід на певному ступені загально-людської моралі, не допускаючи його до вчинків, що межують іноді з вчинками хижого звіра, як це можна бачити в згаданій вже країні.

Але при чому тут я, мої погляди, мої переконання? Хто сміє примусити мене (морально чи карними законами) вірити в те, що суперечить найелементарнішим вимогам науки, вірити в правдивість тверджень релігії, яка вже в самій своїй основі викликає навіть у гімназиста IV—V класи іронічний усміх, ще як він починає знайомитись з елементарними поняттями законів, ну, скажімо, будови всесвіту?»

2. НЕГАТИВНА КРИТИКА І ТРАГІЧНЕ НЕПОРОЗУМІННЯ

Ось тут і починається найтрагічніший момент для певної частини не тільки української інтелігенції, а навіть частини інтелігенції всього світу. Тут треба з'ясувати **колосальне непорозуміння**, що вже більше сотні років тяжить над деякою частиною освіченого людства, яка переконана, що наука **суперечить** релігії.

Здавалося б, завдання занадто величезне, щоб можна було розв'язати його на кількох сторінках, але що думка про те, нібито наука заперечує релігію, є звичайнісіньке **непорозуміння**, то це й дає можливість взятися за розв'язання його, принаймні усунути ті найголовніші традиційні уявні парадокси, які немов існують між наукою і релігією.

Трагедія багатьох, навіть досить освічених атеїстів у тому, що цілу низку тверджень критики, яка заперечує релігію, вони приймають за непорушну істину.

Вони не хочуть (чи не можуть) перевірити факти, що їх негативна критика подає, як безперечні аксіоми. Вони не хочуть докладно розглянути ці твердження, критично аналізувати їх, безсторонньо розі-

брати, бо це вимагає досить багато часу і праці, а йдуть легшим, протоптаним вже шляхом — просто посилаються на вислів або думку певного атеїста, так само, як природник, математик, чи фахівець гуманітарних наук — посилаються на якийсь закон.

Атеїстам, що йдуть цим легким шляхом, навіть тяжко обернутися чи глянути вниз та пильно придивитися, який у них ґрунт під ногами; може цей шлях є лише тонесенький прошарок випадково застиглого болота, а під ним бездонне багно? Подивитись навіть тяжко! А тимчасом відмовившись від віри в Бога, від релігії, атеїст завдає собі може й не болючої (на певний час), але смертельної рани, як людині (*homo sapiens*) бо, крім тваринних утіх, він не має іншого життя та прагнень. Але ж, крім себе, він злочинно завдає такої ж самої рани і ще й усім, хто його оточує і навіть тій державі, яку він збирається будувати, бо релігія — це основа всякої держави. Вона є єдиною підвалиною міцного існування держави і нації, бо є душею їх. Без релігії держава чи нація є труп, який поволі чи швидче, але однаково мусить гнити й розкладатися.

Перед нами стоїть таке завдання:

1. викласти доведення абсолютно безсторонньо і об'єктивно;

2. у найбільш приступній і популярній, по змозі, формі, що наука не суперечить релігії і

3. найголовніше — треба довести, що наука не тільки не заперечує релігії, а більше того — справжня наука цілком гармонійно поєднується з релігією, і тільки релігія дає можливість науці вийти на правдивий і вірний шлях.

Тільки вона (релігія) може спонукати людство до розкриття таємних законів природи і повести науку на шляхетну путь, якою людство може прийти до порогу »потойбічного світу«.

—o—

На погляд релігії існує дві основні групи критики:
1) позитивна критика, і 2) негативна.

Між цими двома основними напрямками критики є низка розгалужень. Та нам, цілком зрозуміло, цікаво розглянути, головню, напрямки й засади тих течій негативної групи критики, які мають принципові розходження і з позитивною критикою і між собою.

Цілком зрозуміло, що всю увагу треба зосередити на другій групі, на негативній критиці, бо лікування потребує не здорова, а хвора людина; частково треба буде посилатись і на позитивну критику.

До негативної групи належать такі підгрупи критиків:

1. Люди, що цілком заперечують існування всякого Бога, заперечують історичне існування Христа і вважають, що релігія не тільки не корисна, а ще й шкідлива, бо гальмує розвиток науки.

2. ті, що заперечують Бога, історичне існування Христа, але вважають, що релігія повинна існувати для неосвіченого людства, доки ця маса сама, з допомогою науки, переконається в тому, що релігія для неї зайва.

3. Ті, що заперечують існування Бога, але визнають історичне існування Христа, хоч і не як Богочоловіка, а як людську історичну особу.

4. Ті, що вважають нібито не можна ні довести існування Бога, ні заперечити цього, а Христос хоч і був, але це лише геніяльна людина. І нарешті найбільш численна група

5-та — це ті, що ніякого твердого і сталого переконання в поглядах на Бога, Христа і релігію не мають і мало цікавляться цим питанням. Це найбільш аморфна група, і схарактеризувати її світогляд можна такими словами: Може Бог є, а може Його й немає, може потойбічний світ є, а може його й немає, а на всякий випадок, вони іноді заходять навіть до

церкви, щоб чогось не сталося, щоб не потрапити в оману, або й нещастя.

В доведеннях кожний мусить бути абсолютно безстороннім. Отже треба підійти й розв'язати цю проблему цілком об'єктивно, без будьякого замовчування, затушковування, щоб факти не подавались в завуальованому вигляді, щоб вони не малювались, а лише відзеркалювались так, як вони в дійсності є. Автор цілком свідомо хоче подати все більш-менш істотне, що є в негативній критиці.

Із усіх визначних критиків, що виступали проти релігії найбільш популярними були:

1. Тюбінгенський д-р Фердінанд-Христіян Б а у р († 1860 р.),
2. Давід Ш т р а у с († 1847),
3. Берменський пастор К а л ь т г о ф,
4. Бруно Б а у е р († 1892),
5. Асиролог І е н с е н,
6. Проф. філософії політехнікуму в Карлсруе Д р е в с.

Деякі з них більше відомі не своїм науковим знанням релігії, а надто вже ортодоксальними негативними поглядами на релігію, цілком свавільними, безґрунтовними й недоведеними.

Щоб бути ще більш безсторонніми, процитуємо, що є найістотнішого в негативній критиці:

1) Д. Ф. Ш т р а у с в книзі »Життя Ісуса« прагне »звільнити людство від догматичного іґа«:

»Історичне дослідження є найбільш надійним засобом звільнення для всякої людини від пригнічуючої ідеї, нібито христіянство є надприродне вчення і його основоположник-богочоловік. Всі факти є факти природнього порядку і найвеличніша людина була завжди тільки людиною«.

—o—

»Тільки той приймає християнство, як християнин, хто визнає Ісуса за людину«.

—о—

»Людина, народжена від людської матери, але не зачата від людського отця, належить фантазії«.

—о—

»Оповідання Нового Заповіту повинні наперед контролюватись і вимірюватись мірою, що ми застосовуємо до всіх людських оповідань«.

—о—

2. Е. Ренан у «Житті Ісуса» спирається на такі ж бездоведені, безґрунтовні догмати-заперечення:

»Ісус вірив у чудо, але не мав найменшого уявлення про природній порядок речей«.

—о—

»Ніякий ангел Божий не підтримував Його, крім його власного сумління«.

—о—

»Багато абсурдального було в Його власних визначеннях природних сил, що керують всесвітом«.

—о—

3. Артур Древіс також не приховує свого власного безґрунтовно-голословного твердження в підході до проблеми і вже наперед виголошує вирок:

»Доки зберігається віра в історичного Христа, ми не зможемо скинути з себе тягару нібито доведеного факту, який, хоч і стався, як припускають 2000 років тому, а втім завдав величезної шкоди європейській науці та філософії«.

—о—

»Ми писали тільки для друзів людства і розуму. Решта належить іншому світові; навіть їх Бог говорить нам, що царство не від світу цього, цебто, не від того світу, де люди діють розумом, і що щасливі убогі духом, бо їх є Царство Небесне. Залишім же їх у жертву їхнім забобонам«.

—о—

А російський письменник Л. Толстой просто вважає критерієм (мірою) істини: »Не приймаю чого не розумію«.

На підставі яких висновків можна подавати такі твердження? Де, коли, як і хто обґрунтовував ці твердження? Як можна таку »проблему« як Бог, Христос, потойбічний світ і ін. розв'язувати на підставі будь-яких інших міркувань, крім віри, релігійного досвіду і т. д. Це ж питання трансцендентального (потойбічного) світу, навіть елементарна філософія ці проблеми виносить поза межі науки і вчить, що намагання довести чи заперечувати існування Бога, Христа і т. д. є неможливе, абсурдальне, що такого доведення немає і бути не може . . .

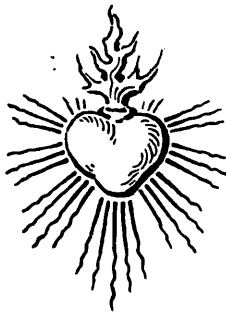
Як видно з наведених цитат, негативна критика розв'язує ці питання хоч і просто, але й досить оригінально: насамперед вона заперечує: »Не було, немає і бути не може!« Цебто заперечує догматично, свавільно-суб'єктивно. Кожний із авторів на свій смак, на свої власні погляди трактує ці проблеми і прагне переконати людство в шкідливості чи забобонах релігійних вірувань, начеб-то »проблема« Богочоловіцтва Христа, Його надприроднього народження, як і взагалі чуда — вже розв'язана негативно. Ця критика на недоведеному запереченні самої можливості Живого Бога, чуда, Непорочного Зачаття і т. д. — обґрунтовує всі свої дальші висновки.

Автори прагнуть **свій власний** погляд, **свій власний** смак подати за істину і нав'язати цей свій смак всьому людству. А дивовижним є те, що напр. Артур Дреус, Немосвський і ін. не тільки не згоджуються, що в усі віки, у всіх народів тільки релігія містила в собі і підтримувала науку та культуру (хоч на якій низькій ступені цей нарід стояв), а навпаки, хочуть переконати, що віра в Христа: »...завдала величезної шкоди європейській науці та філософії« . . . , цебто хочуть заповнити, що наука і релігія

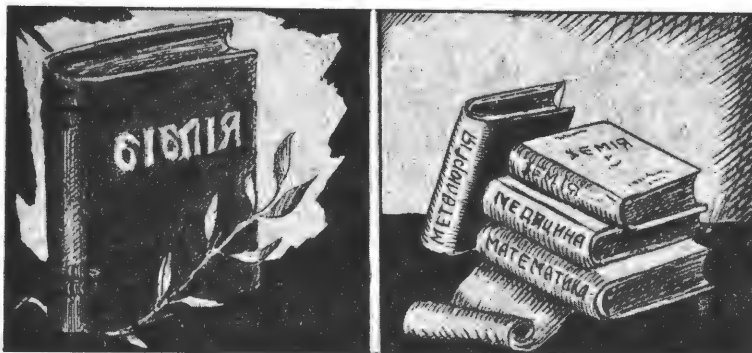
— речі, взаємно себе виключають і поєднаними бути не можуть, бо вже в своїй основі вони є суперечні.

Отже, ми повинні ясно усвідомити, яку сферу людського знання обіймає наука, що вона може знати, що може бути їй досяжним, а що є компетенцією релігії.

Хоч ці питання давно вже з'ясовані і відомі, але для логічного, яснішого і переконливішого доведення треба про це ще раз пригадати.

3. ПОНЯТТЯ НАУКИ І РЕЛІГІЇ

Насамперед мусимо найточніше визначити два поняття: «наука» і «релігія», що навколо них мусить базуватися все доведення, інакше ми розмовлятимемо різними мовами, бо будемо вкладати в ці два поняття різний зміст.

У всьому культурному світі поняття «науки» можна загально визначити так: «Наука це є досягнуті людством знання, угруповані в струнку систему на базі певних законів про ті явища, які спостерігаємо в дійсності».

Аналізуємо цю формулу:

Наука містить у собі **не всі знання**, а тільки ті, що **вже досягнуті**, цебто наукова діяльність є динамічний процес, він не постійний (статичний), а рухливий; цей процес проходить через питання, дослідження, сумніви, припущення, які можуть пізніше виявитися і неправдою, як неправдою виявилась гіпотеза Флогістона, гіпотеза Пру (про походження всіх елементів з водню), перетворення живого срібла в золото, періодичний закон Менделєєва (не таблиця, а самий

закон!); як твердження, що може існувати лише 92 елементи, наука про продовження людського життя Штайнаха, Бюфона і т. д.

»Наука — струнка система, а не випадковий набір знаннів. Вона ґрунтується на певних законах, що їх досягається класифікацією однорідних даних за групами та усталенням формул і законів, яким підкоряється природа. Тому не всі людські знання є наукою: напр., кооперація, товарознавство і т. д. не є наукою«.

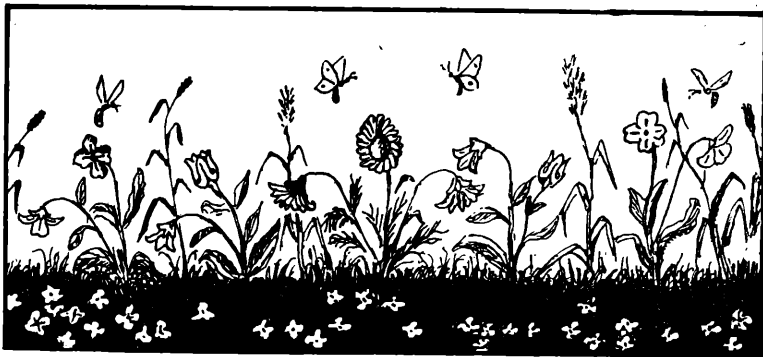
Що ж до поняття **»знання«**, то воно мусить включати в себе абсолютно-правдиве відзеркалення дійсності і тільки тоді може утворювати статичний, цебто, постійний, устійнений зміст науки.

»Знання це є істини, які цілком доведені, загально-обов'язкові, загально визнані й об'єктивні міркування при тому виправдані і логічно й емпірично, цебто і розумом і досвідом«. Все це вивчається і досягається на явищах, що оточують нас.

»Явища — це те, що є наявне, що ми спостерігаємо нашими 5 органами чуття: зір, слух, смак, нюх, дотик, цебто є наявне для нашої 5 чуттєвої логіки, озброєної технічними посилювачами органів чуття: мікроскопом, телескопом та іншою науковою апаратурою«.

Ясно, що обсяг точної науки є обмежений і обмежений не тільки органами нашої власної 5-чуттєвої системи, а навіть і апаратурою. Крім того, треба рішуче підкреслити і запам'ятати, що наші знання про явища є знання лише про **виявлення життя, виявлення природи**, а не про **єство життя, не про єство природи**. Ми знаємо про світ, яким ми його бачимо, спостерігаємо, а не про світ, який є сам собою, який є в своєму єстві.

4. ЯВИЩА І ЄСТВО

Щоб цілком усвідомити, що наука може тільки фіксувати (так би мовити — фотографувати) і аналізувати явища, а не може знати, навіть зазирнути в саме єство природи, наведемо не складну наукову проблему, а кілька звичайних прикладів.

. Ми всі спостерігаємо, як горить шматочок кам'яного вугілля. Знаємо, що для горіння його в повітрі температуру треба піднести вище як на 600° . Знаємо, що після горіння він перетвориться частково на газ і потому залишиться трохи попелу. Точно знаємо, за яким законом іде цей процес, внаслідок якої сполуки утворюється вуглекислий газ і т. д., але не можемо знати, чому ж температуру треба доводити саме до 600° ?

Чому, скажімо, фосфор може горіти і при $40-50^{\circ}$, а чому ванадій (V) треба нагріти до кількох тисяч градусів, хоч на зовнішній орбіті атому (яка визначає хемічні властивості елементів) і в азота і у фосфора і в ванадія міститься однакова кількість електронів, бо ці ж елементи перебувають в одній і тій самій групі? Пояснювати це різною кількістю протонів, нейтронів і електронів та різною структурою інших орбіт —

це знов таки не що інше, як фотографувати явища, а не говорити про ество природи.

Чому на одному й тому самому ґрунті, при одній і тій самій обробці, при абсолютно ідентичних метеоріологічних умовах, на одному стеблі і навіть на одній гіллячці розквітує дві абсолютно різні обарвленням квітки? Чому це так? Хемік точно скаже вам про хемічний склад ґрунту, стебла, гіллячки, й квітки; ботанік перерахує пестики, тичинки, освітлить весь процес росту, але жодний з них точно і абсолютно правдиво, цебто цілком доведено, загально-обов'язково, загально визнано і об'єктивно, коротше кажучи, науково не відповість вам, чому одна квітка офарблена так, а друга інакше?

Чому від одних і тих самих батьків при однаковій сеньких умовах народжуються абсолютно різні діти на вдачу та на вроду? Таких прикладів можна навести безліч. На кожному кроці, в будь-яких ділянках природи ми натрапляємо на явища, які наука безсила пояснити цілком вичерпно і науково-переконливо.

Але ж ми хочемо й повинні знати й те, що є поза межами науки, по той бік її, хочемо знати трансцендентальний світ. Безглуздям було б твердити, що наука знає, або може знати все буття!

«Багато є дечого на світі, друже Гораціо, що й не снилось нашим мудрецам» — каже Гамлет.

5. ІНТУІЦІЯ — 6-ге ПОЧУТТЯ

Якими ж засобами можемо ми досягти того трансцендентального світу, що лежить по-за межами науки?

А є ще одне чуття, шосте, яке уперто оминається наукою; наука прагнула не помічати його. Особливо уперто не хотіла помічати цього чуття медицина, точнісінько так, як ще недавно вона не хотіла помічати гіпнозу, бо він не вкладався у рямці 5-ти чуттєвої логіки, а тепер, як відомо, мусіла гіпноз визнати і, навіть, іноді застосовує його в практиці.

Ім'я цього особливого чуття — є інтуїція. Вона також зараз ще не вкладається в рямці науки, бо вони будуть для неї »прокрустовим ліжком«.

Інтуїція характеризується вищими здібностями духа людини; вона особливо розвинена у найгеніяльніших, вибраних індивідуумів людства, у найгеніяльніших талантів всіх віків і народів земної кулі: поетів, письменників, мистців, вчених, музик, ченців (що фанатично віддані Богові і людям), взагалі в людей, які найменше живуть земними утіхами, а також не рідко й серед зовсім неосвіченої, найбільш темної, маси.

Найменше розвинене це чуття в нас, у так званої інтелігенції.

Властивість інтуїції — виявляється у вищих здібностях духа окремих людей безпосередньо відчувати істину, пізнавати її там, де людський загаль бачити її не може, прозрівати її, пророче передбачати там, куди звичайний зір заглянути не може. Ось таким одиницям і дана можливість підняти невеличкий краєчок завіси у той трансцендентальний світ, куди не досягає науковий засіб пізнання.

До цієї інтуїції можна додати ще одно поняття »надхнення«, поняття, що також є поза межами науки. Чуття інтуїції закладене Богом у кожній людині, але тільки у вибраних людей воно розвинуте і досягає реальних окреслень.

Лише в останній час ця інтуїція прикувала увагу людства, особливо філософії, бо цією інтуїцією, як виявляється, ми живемо значно більше, ніж звичайно вважають.

І якраз вона, ця інтуїція і веде нас у другий, вищий обсяг духа — цебто, до релігії.

6. ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ РЕЛІГІЇ

Коли перекласти це слово на українську мову, то воно визначатиме «зв'язок», «поєднання» від слова «religio» — «поєдную». Коли ж брати не саме слово, а поняття «релігія», то воно буде визначати: «Відношення до Абсолютного, до Того, що ми зовемо Богом».

Цілком зрозуміло, що всяка людина якось ставить-ся, «відноситься» до Бога: чи то визнає Його, чи заперече, а тому навіть і атеїст має якусь релігію.

»Залежно від того, що ми розуміємо під Абсолютною, Вищою і Останньою Цінністю світу, як ставимось до неї, у що віруємо і як віруємо, що приймаємо, а що відкидаємо, — і релігія може бути правдивою або неправдивою, істинною або невірною, доброю або злою, чесною або нечесною.

Релігія — взагалі надзвичайно складне почування. Її ніякою мірою не можна ставити поряд з наукою навіть для найменшого порівняння, бо молитва, цебто безпосередній зв'язок з Богом, як прагнення, як вищий лет духу, як екстаз, як віра і чуття — ніяк не може вкладатися в рамці науки. У цьому розумінні між наукою і релігією може бути стільки ж супереч-

ностей, скільки між музикою і медициною, або між хемією і коханням.

Отже тому, для порівняння науки і релігії — ми мусимо брати від релігії тільки ті твердження її, тільки той бік релігії, що є інтелектуальним, цебто, **приступним розумові** і може бути загальним, і для науки, і для релігії; бо порівнювати ми можемо поняття і явища, коли беремо їх в одній площині, в світлі **одного** критерія, а не можемо кінець-кінцем оцінювати і порівнювати голос сопрано на кілограми? А коли ми візьмемо спільні моменти і науки і релігії та порівняємо їх, то тоді побачимо, чи заперечують наші знання науки і релігії одна одній?

Чи вони тільки **різномірні** в тому розумінні, що мова йде про **різне**, а не про одне й те саме, інакше кажучи про те **різне**, що взаємно виключає одно одного».

У що ми, християни, віруємо?

Елементарно можна відповісти так:

1. Ми віруємо в те, що Бог існує.
2. Що Він збудував всесвіт.
3. Що тільки те й існує, що в Ньому і через Нього.
4. Що Христос дійсно був, що Він є Богочоловік, і прийшов на землю спасти людей та що Він Своєю Наукою, Життям, Хресними стражданнями, Смертю і Воскресінням посвідчив це і знову прийде на землю
5. Що є потойбічний світ.
6. Що людина має безсмертну душу.
7. Що всі люди, в певний, визначений Богом, час стануть перед Христом на Страшний Суд.

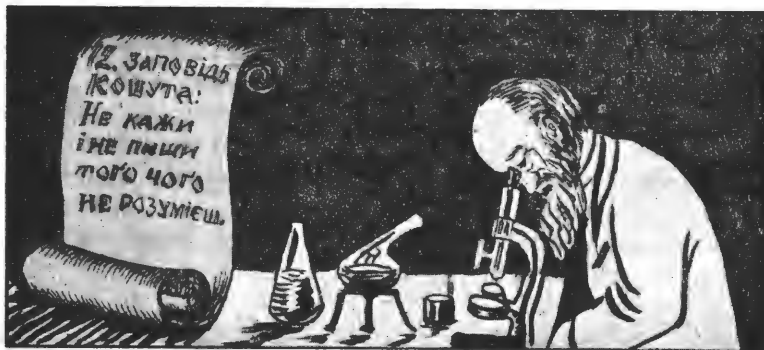
Тепер можемо поставити таке питання:

Яка галузь науки може заперечувати це? Яка ділянка науки (не власного погляду чи смаку, а науки!) об'єктивно і безсторонньо може довести протилежне? Де в історії чи фізиці, хемії чи математиці, геології чи медицині і т. д. і т. д. є твердження, що заперечують цим основним, ґрунтовним віруванням? У чому, де і

які? І не просто заперечення, а заперечення ґрунтовні, доведені, об'єктивні, загально-визнані, загально-обов'язкові, виправдані і логічно і емпірично, цебто і розумом і досвідом, інакше кажучи, виправдані наукою? Таких заперечень не тільки немає, а й не може бути вже тільки через те, що всі ці твердження християнського вірування стосуються ества, а не явищ, бо ество лежить поза компетенцією науки, а тільки явища перебувають в її сфері.

7. ПРИЧИНИ ТРАГІЧНОГО НЕПОРОЗУМІННЯ

8. РОЗУМІННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ ІСТИНИ

Щоб аналізувати причини, які породили атеїзм різних напрямків, треба знати ті основні джерела, що живили атеїстичні течії серед певної частини інтелігенції — (професорів, інженерів, магістрів, лікарів, агрономів, учителів середніх і народніх шкіл, письменників, журналістів) і взагалі серед освічених людей майже всього світу.

Причин, що породили цей хворобливий погляд, є багато, але їх можна об'єднати приблизно у такі 4 групи.

1. Коли освічена людина помилково виплекала в себе певний невірний світогляд, то через свою амбіцію, самолюбство, через досить комічну упертість за всяку ціну відстояти **свої** погляди, **свою** думку, **свій** смак, **свої** примхи — людина ця не хоче визнавати жодних фактів, жодних істин і навіть найелементарнішої логіки.

Тепер особливо виразно треба підкреслити це ставлення інтелігенції і взагалі так зв. «провідників» чи «лідерів» до оборони свого світогляду.

З усією рішучістю мусимо відзначити два роди ставлення до істини:

а) одні схиляються перед істиною,

б) другі прагнуть, щоб істина схилялася перед ними — пристосовують її до свого смаку, відтинають від істини рівно стільки, щоб лишок пасував до їхнього розуму.

»Одні хочуть поширити душу, щоб обійняти небо істини, другі намагаються затиснути це небо істини в маленьку обмежену раковину, «коробку» свого мозку і в наслідок затискують безмежно малу частину істини. Справжній філософ мислить в зв'язку з фактами, а неправдивий мудрець у сліпому фантазмі відмахується від дійсності, коли вона не відповідає його міркуванням, а коли самі факти спростовують його думку, він відповідає: «Тим гірше для фактів!»

Людина з амбіцією не кориться фактам, але факти прагне «підкорити й перевернути для послуг своїм власним смакам» і ці неминучі перевертання доводять нарешті до карикатури. Ця тенденція людей, для яких їх амбіція дорожча за істину, приводить іноді і наукових людей до шахрайства, злочинства. Не маючи змоги знайти фактів, не бачучи їх ні в природі, ні в досвідах, щоб підперти свою гіпотезу або теорію, вони не тільки, як кажуть, притягують їх «за волосся», а брехливо і злочинно самі творять факти«.

Не одному, певне, відома «Історія 3-ох кліше», яку зробив Геккель, захищаючи свою думку, свій погляд. (Денерт: «Світові загадки Геккеля»).

Бажаючи виправдати свою еволюційну теорію, за якою людина, мавпа і собака, розвивається з однакового зародку, він у своїй «Антропогенії» надрукував (відбив) три негативи цих зародків. Одначе вони, як виявилось, були продуктом одного негативу, надрукованого (відбитого) 3 рази, але з ріжним натиском і деякою підчисткою, підробкою, як то буває, коли фальшують векселі, чеки і т. д.

Цю підробку помітив славетний ембріолог Гіс і вона потім викликала найенергійніший протест 50 німецьких вчених. Сам автор, Геккель, також примушений був признатися в своєму злочинстві, але виправдувався тим, що він був **»переконаний«** у відповідності між його припущенням і дійсністю.

Один із цих вчених, Хвольфсон, написав брошуру під назвою: **»12-та заповідь Кошута«**. **»Заповідь«** каже: **»Не кажи і не пиши про те, чого не розумієш«**.

Як ця **»заповідь«** підходить до наших днів!!!

2. Друга наша помилка в тому, що ми **змішуємо науку з поглядами, з думками вчених**, які є тільки припущенням, гіпотезою. Ці припущення справді іноді можуть бути суперечні релігії, але з часом виявляється, що вони є суперечні і самій природі і самим фактам.

Ці думки й погляди відзеркалюють не так об'єктивну природу, як **смак вчених**, бо вони стосуються тієї ділянки, де починається простір і для віри і для забобонів.

Так, напр., **дарвінізм** в його ортодоксальному вигляді, або теорія про те, що світ не створений Богом, — не наукові, і наука з цими гіпотезами нічогоісенько спільного не має, це лише погляди, думки, смак окремих осіб і вони (ці думки) **заперечують і науку і природу**.

3. Третя наша помилка — це дитяче наше легковір'я до деяких поглядів науки; ми дуже вже легковажно, а ргіогі віримо всьому, віримо без критики, без аналізу, особливо, коли нам викладають це науковою термінологією.

Коли нам розповідають про **найнеймовірніші речі**, абсолютно незрозумілі, цілком абсурдальні, але висловлюють це з вченим патосом, та ще обволікають їх чужомовними, малозрозумілими термінами, ми вже сліпо віримо, боячись, щоб нас не запідозрили в неписьменності.

Напр., той таки ж славнозвісний Геккель цілком

правдиво відносить душу »до світових загадок«. Але коли він дає »чародіюче« визначення, що »душа є сума мозкових функцій«, то і вся »світова загадка« нібито стає цілком ясною, хоча в основі своїй являє собою тільки переклад українського вислову на латинську мову. І коли математично це написати, то буде одно рівняння з багатьма невідомими: $душа = f(x + y + z + \dots)$ А скільки може бути рішень цього рівняння — може сказати і учень 5-ої класу.

4. Але найголовнішою, найжахливішою нашою помилкою є самозакоханість у наші уявні наукові знання. Що більший дилетант, що менше він знає ґрунтовні наукові істини, то більший він має апломб, то з більшою певністю він доводить те, на чому сам добре не розуміється. Саме на цих півзнаннях він і будує свій світогляд. Йому здається, що всі істини світу перед ним уже цілком виразно окреслені і ясні. Мусимо визнати, що найголовніше коріння атеїзму: заперечення Бога, заперечення релігії, смокчуть сік і живляться з джерела нашого недостатнього обізнання і науки і Біблії.

Коли поставити питання: який процент з атеїстів взагалі читав Біблію? Який процент з тих, до кого потраплять ці рядки, знає Біблію? Підкреслюю, що не просто читав її, як оповідання чи газету, а досліджував, вивчав Біблію і то з такою увагою, як проф. анатомії вивчає кістяк чи м'язи. Гадаю, що не дуже великий!

Але звернімося до найелементарнішої логіки.

Як відомо, розквіт атеїстичної літератури, що почався з другої половини XVIII ст. і досяг верховин наприкінці XIX та на початку XX ст. висунув а priori (без всякого доведення) твердження, що існувати може лише те, чого досягаємо нашою 5-ти чуттєвою логікою і розумом. Це твердження (як зазначалося раніш), рафінувалось у Л. Толстого в своєрідну формулу: »Не приймаю, чого не розумію!«

Стан науки у той час у погляді на матерію визначався так: матеріяльні тіла складаються з дуже малих

часточок — так званих молекул, які в свою чергу складаються з ще менших часточок — атомів. Це є найменші, реально-існуючі цеглини, з яких утворена вся наша матерія. Отже на підставі такого уявлення в університетах, інститутах і політехнікумах і т. д. викладалась атомістично-молекулярна теорія.

Побудову студіювання природничих дисциплін, скажімо, для студентів-будівельників визначалося в загально-елементарному вигляді так: атомістично-молекулярна теорія — теоретична фізика — теоретична механіка — прикладна механіка — спротив матеріалів — деталі машин і вже далі спеціальний курс: будівання пароплавів, літаків, різних машин, металургії, паротягів і т. д. Ця піраміда має своєю підвалиною атомістично-молекулярну теорію.

Коли ж збудувати рівнобіжно таку ж саму піраміду, але релігійного змісту: Бог — космос — наш Всесвіт («Молочний шлях») — соняшна система — земля — нежива природа — рослини — водяні, земні тварини — людина, то інженер-атеїст обов'язково скаже, що підвалина першої піраміди має реальну основу (або «*retitio principii*») молекулярну теорію, — друга піраміда має своєю основою мит, фантазію, нереальність, бо не може вклатися ні в нашу 5-ти чуттєву логіку, і не може бути усвідомлена розумом. Де, коли, як і хто бачив Бога, як реальність? Коли і де Він, нарешті, виявив Себе, як реальність, але так, щоб це було зафіксовано наукою? Паротяг, «висока (доменна) піч», літак і т. д. є реальність, отже реальністю є і молекулярно-атомістична теорія.

А що таке Бог? Як уявити Його?

І може додати те саме, що сказав авторові цих рядків один професор, керівник катедри соціології: «Наука досягла таких верховин знання, що релігія тепер є анахронізмом, цебто віджилим явищем і тільки плутається між ногами науки, затримуючи її переможний похід».

Не варто передавати тут змісту полеміки, треба лише виразно підкреслити, що саме таке твердження можна почути переважно від представників тієї невеликої частини наукових спеціалістів-атеїстів, які найменш стикаються з явищами природи, найменш знаються на законах природи; це дилетанти в природничих науках, хоч у своїх твердженнях про заперечення Бога і релігії покликаються майже виключно на досягнення, не своїх соціологічних, а чужих їм природничих наук. Засліплений у своєму фанатичному бажанні за всяку ціну відстояти свій погляд, свій смак, опонент-атеїст зразу ж забуває основне твердження тієї ж науки, на яку спирається, що Бог не пізнається ні нашою 5-ти чуттєвою логікою, ні розумом, а тільки віруванням, цебто 6-им почуттям.

9. РЕАЛЬНІСТЬ І ЛОГІКА

Перейдімо до цієї так улюбленої атеїстами реальності, але ж одночасно і до найелементарнішої логіки.

Коли Бог для атеїстів нереальність, то чому мала бути (ще тоді, в часи розквіту атеїстичної літератури) реальністю молекулярна теорія, в яку тоді так сліпо вірили (сучасну реєстраційно-атомну апаратуру покищо залишимо)?

Де, коли і хто бачив тоді молекулу, підкреслюю — не масу, не речовину, а саме молекулу, вивчав властивості і закономірності її, на яких базується ця теорія?

Який ультрамікроскоп (чи кардіоїдний, чи сферичний) виявляв присутність молекули, як реальності?

Коли бактеріолог вивчає під мікроскопом холерний ембріон — це є реальність. А що можна побачити в найдосконаліший ультрамікроскоп? Броунівський рух, бактерію, мікроб, клітину?

Щонайбільше — міцелу*) колоїда і то навіть не в її

*) Міцела — часточка клейової речовини (колоїда), що містить у собі велику кількість молекул.

геометричній формі, а лише як відблиск, як сяючу зірку.

Коли навіть взяти до уваги, що в самий останній час був винайдений електрон-мікроскоп, чи навіть сучасний »протонний мікроскоп«, який має побільшувати в мільйон разів і, як надають вчені, що використання супермікроскопу Маньяна вперше дасть можливість людському оку побачити структуру молекулярної маси або взагалі бачити поодинокі молекули тієї чи іншої матерії, то хіба матеріялістам можна було в своїй логіці базуватись у той час на молекулі, як реальності?

Хіба у той час, коли розквітала атеїстична література, можна було припускати, що молекулу можна буде бачити, як реальність?

Чому ж атеїсти приймали цю митичну тоді молекулу за реальність? Де логіка?! Чому Бог для них був мит, фантазія, нереальність, а чому молекула була для них реальністю?

Що мали у той час матеріялісти до своїх послуг з наукової апаратури, щоб довести реальне існування молекули? Як вже зазначалось — найбільше — ультрамікроскоп, то хіба навіть і крізь цей мікроскоп можна було б побачити й вивчати молекулу та її властивості, як вивчають, скажімо, туберкульозну Кохову паличку? яка ж це була реальність нашої 5-ти чуттєвої логіки?

Зрозуміти, чому ж так сліпо вірили в цю молекулярну теорію, можна тільки так: вона дуже влучно пристосовувалась і припасовувалась до властивостей надбудови, цебто до теоретичної фізики, механіки спротиву матеріялів і т. д. так би мовити до того реального, що вже можна опановувати нашою 5-ти чуттєвою логікою. А хіба механічно-енергетична теорія гірше, ніж молекулярна, пояснювала б ті ж самі властивості всієї надбудови?

І цілком логічно, розумно і дотепно геніяльний хемік Оствальд зазначав, що коли молекула нереаль-

ність, то чому ми надаємо їй властивості реального, певного об'єкту? Чому ми не можемо замінити молекулу якоюсь іншою абстрактною величиною чи цифрою? Яка ж це може бути реальність? Навіть саме існування матерії, як реальності, як субстанції не встановлено. Бо коли взяти навіть сучасний погляд на матерію, то хіба ж він наблизив нас бодай на один крок до пізнання ества, підкреслюю, не явища матерії, а ества?

Сучасний погляд на матерію в елементарному вигляді можна викласти так: матерія може перебувати в двох станах: 1) стан молекулярно-атомової конструкції, 2) стан електро-магнетного поля.

Перший стан — знайомий, а другий? Коли в цьому другому стані вже немає ніяких матеріяльних центрів у вигляді молекул атомів або електронів, то що рухається, в якому вигляді матерія рухається зі швидкістю 300.000 км. на секунду? Як це реально уявити собі (коли панове-атеїсти прагнуть вже так до реальності!) навіть застосувавши формулу «теорії відносності» Айнштейна: $m = \frac{m_0}{\sqrt{1 - \left(\frac{v}{c}\right)^2}}$ чи простішу: $E = mc^2$?

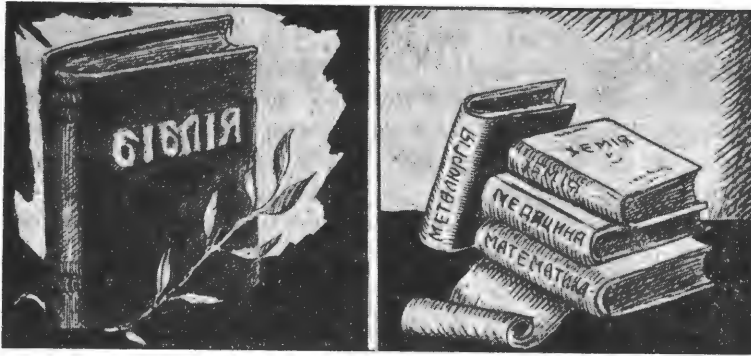
Чим вона (ця формула) наблизила нас до пізнання ества матерії? І далі: чому саме 300.000 км. на секунду? Чому ця «привілея» стосується саме цього стану? Хто дасть гарантію, що матерія може перебувати тільки у цих 2-ох станах?

А чому вона не може перебувати у якомусь 3-му стані нам ще невідомому? Чому зовнішня орбіта атому, що визначає хемічні властивості елементів, прагне мати тільки 8 електронів, а не 80 чи 3? Що це за «привілея» — 8? Хто з дійсних науковців наслідиться (звичайно, не Геккелівського типу!) твердити, що протон, нейтрон і електрон взагалі є ті найменші цеглинки, з яких побудовано всі речовини нашого всесвіту? Чому вони раптом не можуть виявитись такими ж складними системами, як 20 років тому виявився атом (що до того часу вважався найменшою

реальною цеглинкою)? Хто може гарантувати неподільність протона чи нейтрона? І нарешті, якою мірою опанування внутрішньою атомовою енергією наблизило нас до пізнання ества матерії? Треба просто, ясно і одверто визнати, що заміна атомістично-молекулярної теорії електронною — є тільки простісінький розмін великої монети на дрібнішу. І не в тому справа, що можуть існувати різні погляди на якийсь стан матерії, бо ці погляди можуть бути лише підставою для проектів, гіпотез, вони можуть підніматись і падати на шляху до побудови істини, а вся трагедія в тому, що ми дуже часто приймаємо ці тимчасові кредитові білети за дзвінку монету, а іноді і фальшовані білети чи векселі за дійсні, правдиві.

Коли ми підходимо до розв'язування будьякої проблеми, то треба знати **про що** йде мова. Коли атеїст говорить, що наука піднеслася на височенні верховини і досягла майже всього, — то він навіть не дає собі ради, про що він власне говорить: про науку чи техніку.

10. НАУКА І ТЕХНІКА

Треба гостро розмежувати два поняття: досягнення техніки і досягнення науки. Коли перша дійсно за надзвичайно короткий час досягла небаченого ще в світі колосального поступу, то наука або майже тупцюється на місці, або хоч і рухається, то занадто поволі. Коли поступ техніки можна порівняти з летом найшвидшого літака, то поступ науки — з швидкістю колгоспної шкапи, особливо ж на тій ділянці науки, яка стосується безпосередньо нашої проблеми.

Перерахуймо хоч приблизно досягнення, що їх здобула наука і техніка, майже в наші дні: ровер, тендем, підводний човен, електричні залізниці, взагалі всякі електричні удосконалення, патефон, кіно, радіо, літаки, дизель, авто, амфібії, мікрофон, телебачення, радіоактивні речовини, фото, телеграф, телефон, радар і т. д. і т. д. до атомової енергії включно.

Але всі ці досягнення в переважній більшості давно були відомі науці, і лише в наші часи вони знайшли собі технічне оформлення. Не наука їх оформляла, а техніка.

Досить зазначити, що основоположником сучасного літака є Леонардо-да-Вінчі, бо це він поклав підва-

лину, ґрунт аеродинаміки, отож принципи аеродинаміки відомі були ще сотні років тому назад; і явища електрики сягають ще сивої давнини; те саме можна сказати й про медицину, хемію (чи раніш алхемію), фізику, математику і т. д. Коли ж взяти науку особливо у тій її ділянці, яка стосується безпосередньо нашої проблеми, то можна побачити далеко не такий уже блискучий поступ.

І характерно, що коли наукова людина прагне вивчати явища з Богом в душі, підходить до вивчення цих явищ з побожністю, з безмежною любов'ю до Творця цих явищ, як це робили найгеніяльніші вчені всіх віків і народів — сам Бог допомагав їм у їх геніяльних відкриттях (що пізніше буде доведено).

Коли ж людина-атеїст підходить до вивчення явищ Творця з наперед надуманим наміром заперечити Його існування, — особливо це виявляється в людей з матеріялістичним світоглядом, то майже завжди прагнення ці кінчаються невдачею.

Коли на початку XIX. ст. Велер (Wöhler, 1828 р.) в лабораторії виготував першу органічну сполуку під назвою »сичевина«, то серед частини дилетантсько-науковців та певної частини публіцистів сталося якесь божевілля.

Якщо переглянути літературу всього світу, починаючи з 30-их років і до кінця XIX. ст., то можна переконатись, що фантазія цих людей сягала далеко за межі здорового розуму.

Коли люди з серйозною міною говорили про те, що досить, уже мовляв, мучити жінок, примушуючи їх родити дітей, — будемо робити дітей у лабораторіях, коли зоотехніки й собі обіцяли відкривати цілі фабрики, де будуть вироблятися живі коні, корови, кози, свині і т.д.; коли деякі хеміки обіцяли винайти такі таблетки, що досить з'їсти одну і людина буде сита цілий день, то що можна зауважити на це?

Саме на ці часи припадає найбільший розквіт теоретичного обґрунтування матеріялістичного світогля-

ду, а практичне оформлення його маємо лише тепер, цебто в останні 30 років, правда, покищо тільки в одній країні.

Цікаво, що в колишній царській Росії цей матеріалістичний напрям викристалізувався у специфічну російську течію т. зв. «нігілізму», художнє відзеркалення якої досить виразно можна бачити у російського письменника Тургенева, у романі «Батьки і діти», в постаті Базарова. Минуло майже 120 років і що ж вийшло з цього всього шумовиння? Не тільки дітей, коней, свиней ми не можемо добути в лабораторіях, а навіть якоїсь амеби, навіть однієї живої клітини не можемо створити в лабораторії. Більше того, ми навіть не знаємо структурної формули білка. Коли я казав, що поступ частини науки є поступом колгоспної шкапи, то це можна бачити і в інших галузях науки. Коли запитати медичних наукових робітників: медицина, раніш як прикладна, а потім дійсна наука нараховує тисячі років, а скільки хвороб із тієї великої частини слабуючого людства вона може вилікувати?

Маємо на увазі не взагалі «лікувати», бо медицина лікує всі хвороби, а саме «виліковувати» і то так, як виліковує вона люес (пранці, або сіфіліс) і дифтерит, цебто може вбивати любого збудника хвороби, як убиває, скажімо, неосальварсаном спирохету Шаудіна-Гоффмана, чи це буде інкубаційний період, чи папульозний, чи третинний період.

Може автор помиляється, бо не є фахівцем у цьому питанні, але здається, що тепер медицина в переважній більшості хвороб своїм втручанням лише допомагає і полегшує самому організмові переборювати своїми власними силами ці хвороби.

А візьмемо такі хвороби, як пістряк (рак), або туберкульозу, чуму чи біблійну проказу, чи будьяку іншу хворобу, які не надаються ще жодному радикальному лікуванню, скільки людства вони щороку кладуть передчасно у могилу?

Яка найкривавіша війна може зрівнятись кількістю жертв з тими, які лягають у домовину через безси-
льність медицини? Коли Америка обіцяє людині, яка ви-
найде збудника тільки одного пістряка, колосальну
мільйонову нагороду, а по смерті його монумент з ци-
рого золота, то хіба це не свідчить про те, як поволі
посувається медичинська наука, або вірніше терапев-
тична галузь її?

Звичайно, останнє відкриття в галузі медицини (ви-
найдження пеніциліну) дає широкі перспективи допо-
моги страждущому людству. У певній кількості зви-
чайних, так би мовити, щоденних хвороб людство мо-
же чекати на радикальну допомогу, але ж поява хво-
роб нараховує не десятки, а сотні і тисячі років, а
радикальна боротьба лише з деякими з них знайдена
тільки не так давно, тоді який же це «гігантський
поступ?»

Людству відомий величезний поступ хірургії, добре
відомі чудеса хірургічної техніки, але ж самий прин-
цип хірургії — це відтяти частину палаючої будівлі,
щоб зберегти організмові ще не пошкоджену його ча-
стину і... тільки. І лише у самий останній час засто-
совується метода пересаджування тканини.

А прагнення мислителів всіх народів і віків над
проблемою продовження людського життя?

Скільки сил, надій і розчарувань, упевнень в успі-
хові і падіння в безперспективність цієї проблеми
принесли вже людству!

Коли перерахувати всі ті потуги людства, почина-
ючи від сивої давнини і до наших днів у напрямку
відмолочування та продовження людського життя, то
стає особливо разючим той повільний поступ, з яким
посувається ця галузь науки.

Єгиптяни, напр., радили (щоб довше жити) двічі на
місяць приймати ліки, щоб блювати і упрівати.

Китайці (щоб відмолочитись) радили пити жіноче

молоко. Інші рекомендували «герокомію», цебто контакт старих людей з дівчатками і дітьми.

В середні віки вважалося за потрібне для цього очищення шлунку та часте кровопускання, або вживання купелів з дитячої крові та переливання крові від молодих людей — старим.

Альхемики (напр., Парцельс) рекомендували для цієї мети вживати «вегетабільну сірку»; Роджер Бекон — препарат золота; Сең-Жермен — «чай довголіття»; Каліостро — «життєвий елексір» і т. д. і т. д.

І коли взяти нову еру цієї проблеми, починаючи від німецького лікаря Гуфелянда, який 1795 року видав «макробіотеку» («Наука продовжити людині життя») і кінчаючи нашим українським вченим академиком Богомольцем з його антиретикулярною сироваткою, то навіть і тепер ми можемо мати лише надію на більший чи менший успіх у поступі на шляху до розв'язування цієї проблеми, бо конкретного і практично-переконливого маємо занадто мало.

Порівнюючи недавно людство захоплювалось, ще вченням про старість і методи її попередження світового вченого (теж українця з походження) Іллі Мечнікова, але, як виявилось, воно було одностороннє.

У 1889 р. французький вчений Бровн Секар реклямував чудодійний відмоложувальний вплив екстрактів зі сім'яних залоз, але коли почав випробовувати цей препарат на собі (маючи 72 роки), то через 5 років помер.

»1919 року віденський вчений Штайнах доводив на тваринах і людях, що можна омолодити старих тварин і людей, оперуючи їх в той спосіб, що статеві залози молодих тварин вшивають в організм старих, а статеві залози молодих мавп старим людям.

Спочатку цією методою захопилися і багато людей піддалось операції, нібито навіть з добрими наслідками. Та згодом виявилось, що в багатьох випадках наслідки були часові, скороминучі, не відмоложуван-

ня, а тільки спалахування статевого почуття та апетиту (надмірна хтивість та обжерство). Одночасово слабшали пам'ять та інші психічні здібності.

В деяких випадках спостерігали не відмозожування, а навпаки — швидкий занепад сил, психічний розлад, а навіть і смерть» (Проф. Ів. Розгін, «Українські Вісті»).

І цілком переконливо, слушно і правдиво проф. Ів. Розгін додає: «Операції Штайнаха і Воронова не дали тим людям другої молодости, а позбавили їх правдивої гарної і тихої смерти».

—о—

Не більший поступ зробила наука і на інших ділянках людського знання, скажімо, в металургії.

Здавалося, ця ділянка науки мусіла б дійти особливо значного прогресу через величезні потреби на залізо. Але коли запитати: «Чим відрізняється принцип сучасного здобування заліза від того, який застосовували первісні люди чи дикуни, що взявши шматок руди, перетирали, перемішували її з вугіллям, насипали в своєрідну глиняну високу піч (домну, хоч ця «висока піч» була приблизно з кубічний метр) і нагрівали, а потім довгий час кували на камені, щоб позбутися шлаку, знову нагрівали й знову кували?»

Тільки величезним розміром та складністю сучасної апаратури високої печі, швидшим здобуванням продукції та перетворенням заліза на чавун, цебто рідину Але самий принцип, самий процес відновлення руди до металю, — чим він в основі (власне в хемічному процесі) відрізняється від методи здобування заліза за дикунських часів?

Який поступ у цьому напрямі зробила наука на ділянці металургії? Хочу підкреслити, що поступ не в технічному оформленні, не в колосальності споруди та технічному устаткуванню, не в кількості продукції та легкості її здобування, а в самому принципі сучасного **масового** (підкреслюю масового) одержання заліза?

Чим відрізняється старовинний процес пудлінгування при здобуванні заліза чи сталі від сучасного мартенівського, бесемерівського, тигільного чи електричного процесів?

Знову таки маємо на увазі не монументальність споруд, складність апаратури і швидкість реакційних процесів, а самі процеси. Коли процес пудлінгування потребував на певну кількість продукції заліза чи сталі 14 днів, то сучасна мартенівська піч може дати таку саму кількість продукції за 4—6 годин, а коли розлити чавун у відповідну кількість бесемерівських конвертерів, можна цей процес скоротити до 15—17 хвилин. Але ж це поступ не в самій зміні процесу, а в часі, швидкості здобування продукції.

Правда, сучасна проблема металургії — одержати сталь лише одним процесом, а не двома (як зараз), цебто, скажімо, одним доменним процесом одержувати не чавун, а прямо сталь — був би значним поступом, але ж це покищо тільки проблема і та в таємниці. Від практичного застосування ця проблема занадто ще далека.

Навіть щодо якості продукції сталі й заліза, то сучасна металургія не може пишатись великими досягненнями.

Коли порівняти якість заліза і сталі, що їх виготовляли понад тисячу років тому в Дамаску, так зв. «Дамаська сталь», з продукцією багатьох сучасних металургійних фірм, то не багато ми можемо нарахувати фірм, які давали б таку саму сталь, як і дамаська.

Єдиний поступ наукової думки в металургії за багато тисяч років — це одержання металів електролізом (розкладом солей металів електричним струмом). Але цей процес (електролізу) більше стосується кольорових металів, аніж чорних. Коли зауважити, що сучасна металургія має можливість одержувати так зв. «електролітне залізо», яке відзначається особливою чистотою і одержується не шляхом доменного,

бесемерівського чи інших процесів, а шляхом електролізу солів заліза, то з другого боку треба визнати також і те, що кількість продукції цього заліза занадто обмежена і небагато держав у світі дозволить собі розкіш мати його в достатній для своїх потреб кількості.

Слід пригадати й те, що залізна колона »Делі«, яка знайдена в Індії, і нараховує вже кільканадцять століть, навіть і тепер вражає всіх металургів світу своєю чистотою і якістю продукції. Цей факт дозволить твердити, що й багато сотень років тому металургія якістю продукції стояла не на багато нижче сучасної (принаймні, щодо заліза) ступені розвитку, а в деяких випадках і вище.

І крім того, певне, що стародавній нарід мав змогу виробити й достатню кількість такого коштовного заліза, як колона »Делі«, що його виробляють тепер з допомогою електролізу. Бо ж коли стародавні індуси дозволяли собі розкіш ставити такі колони як »Делі«, що тільки одна важить близько 1000 пудів, то, певне, вони такого заліза могли мати в достатній кількості.

Таку ж картину маємо й у текстилі. Можна поставити таке питання: яка сучасна найліпша фірма у світі (хоча б і найліпша англійська), може виробити тканини, що дорівняли б тим, які носили єгипетські фараони кілька тисяч років тому? Коли при археологічних розкопинах в Єгипті натрапляли на мумії, що добре збереглись, то була можливість аналізувати пелени (якими обгорталось тіло фараона) і вже поверхова аналіза цих тканин (гущина на 1 англ. дюйм по основних і уточних нитках) мимоволі викликав здивування: як могли єгиптяни за тодішніх технічних умов виробляти такі тканини? Ці тканини, зберігаючи міцність, були »легкі і тендитні, як сон!«

Хотілось би, щоб ці приклади не були зрозумілі зле. Автор не належить до тієї групи запальних, сліпофанатичних священиків, які в захисті релігії переступають межу здорового розуму (на зразок атеїстів-

матеріялістів) і прагнуть за всяку ціну неправдивими наклепами і безгрунтовними нападами на науку — скомпромітувати її, точнісінько з таким же успіхом, як атеїсти релігію. Лише зла воля людини (коли вона дійсно є освічена) або напівзнання релігії і науки (коли людина напівосвічена) може кинути зерно суперечности між наукою і релігією. Жодних суперечностей немає і бути не може! Більше того, дійсна релігія вимагає науки, вимагає від священика науки і знаннів.

»...Послухайте Божого слова: Тому, що знання ти обридив собі, то обриджу й тебе, щоб не був ти для Мене священиком« (Осія, 4, 6;).

Цими прикладами не малося на увазі навіть і тіні накинути на досягнення науки. Вони є колосальні в порівнянні з минулими століттями. Треба тільки реально дивитись фактам у вічі і підкреслити занадто палким матеріялістам їх помилковий погляд, що наука досягла величезних верховин, досягла майже всього.

Лишається навести останній приклад, що стосується хемії вугілля.

Є таке кам'яне вугілля чи торф, що мають властивість самозапалюватись самі без будьякого штучного втручання ззовні. Від цього людство має збитки щорічно на сотні мільйонів доларів.

Коли провести найдосконалішу хеміко-фізичну аналізу багатьох сортів вугілля, то спостережемо досить цікаве явище: два сорти вугілля мають чи не абсолютно однаковий і фізичний і хемічний склад, але один самозапалюється, а другий — ні. Більше того: в одному й тому ж прошаркові вугілля в шахті одна частина самозапалюється, а друга ні.

З цього питання в самій Америці видано до 1000 науково-дослідних робіт, в Німеччині до 900, Англії до 950 і т. д.

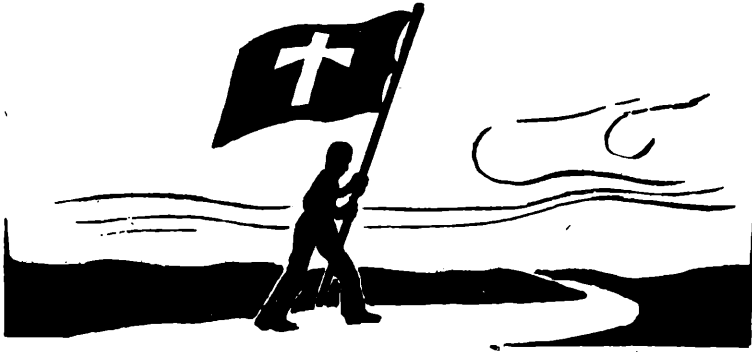
Минуло вже 100 років, як досліджується ця, здавалося б, така дрібенька проблема. Висунуто було за цей

час 12 гіпотез, починаючи від піритної до гуміново-кислотної включно і всі вони лопались, як мильні пухирі, а відповіді так таки й немає.

Отже можна припускати, що проблема ця ще й досі не розв'язана.

Хоч поступ науки колосальний, але доречно знов і знов пригадати безсмертні слова Гамлета: »Багато є дечого на світі, друже Гораціо, що й не снилось нашим мудрецам«.

11. ФОРМУВАННЯ АТЕЇСТА

Тоді звідки ж береться така упевненість панів-матеріялістів при запереченні Бога, при запереченні наукою релігії? Коли, де і як міг формуватись їхній атеїстично-матеріялістичний світогляд?

Надзвичайно складні питання . . . Ці питання не можуть бути висвітлені в межах кількох сторінок, бо вимагають для свого всебічно вичерпного з'ясування і інших умов для праці і інших засобів її, але одними з найближчих до істини (коли ці питання стосуватимуться переважно українського людства і споріднених з ним народів) будуть такі відповіді, хоч на перший погляд вони може здаватимуться і парадоксальними і абсурдальними.

На питання: коли починає формуватися атеїст? — Відповідь може бути така: приблизно з 12—14 років.

На питання: де формується? — Тільки в школі або ж з допомогою учнів (коли це стосується неписьменних), що вчилися в школі. Початок розвитку атеїста — це 3—4 класа середньої школи.

На питання: як формувався? — Можна відповісти за допомогою вчителів-природників і священиків-

катехитів, що навчали перші — природознавство, а другі — релігії (без огляду на те, чи ці останні мали чи не мали на грудях відзнаку духовної академії). Не чіпаючи середніх шкіл інших народів і націй, хочемо розповісти, як дбайливо засівалось у школах зерно невір'я, атеїзму; як крок за кроком вибивалось з голови й душі дитини віра в Бога, в Христа і т. д. і по волі формувався матеріялістичний світогляд.

Тут, звичайно не йдеться про те, що за останніх 30 років панувало і ще й тепер панує в школах відомої всьому людству країни; ні, маємо на увазі ті часи, коли релігія в державі була формально в пошані, коли вона була не тільки допущена до школи, а навіть вважалась обов'язковою і привілейованою, майже одною з головних дисциплін. Про ці, не такі вже далекі часи, йде мова.

Як зазначалося раніш, український нарід завжди відзначався високою релігійністю і завжди прагнув до науки.

І тому діти, що вступали до нижчих класів середніх шкіл, майже всі походили з релігійних родин і переступали поріг класної кімнати, несучи туди всю красу невинно-релігійної дитячої душі. А коли виходили з школи, цебто ставали вже при матурі, то переважно були вже одверто чи приховано цілком викристалізованими атеїстами, глибоко-переконаними в правильності матеріялістичного світогляду. Можна уявити всю тяжку трагедію релігійних матерів і батьків, коли вони побачили замість освіченого релігійного юнака (а іноді у своїх мріях і майбутнього священика чи ченця) готового атеїста.

І ні для кого з батьків не було секретом, що це є наслідки впливу школи на формування дитячої душі.

Здавалося б неймовірним, абсурдним, божевільним, щоб сама школа, помимо своєї волі, могла так впливати на дитячі душі.

І тільки глибокий релігійно-філософський розум нашого українського темного селянина в останнє сто-

ліття — перший бачив своїм пророчим поглядом всю цю шкільну трагедію.

Звертаючись до сусіда, якийсь статечний, поважний селянин, казав:

— »Я чув, кумцю, що ти хочеш послати мого хрещеника до міста в науку? Так, так — посилай! Що ж — будеш мати утіху, або безбожника, або босяка, а вірніше і того і другого укупі«.

Багато селян інтуїтивно відчувало якісь неполадки в міських школах. Не треба гадати собі, що селянин такий вже безнадійно темний. Селяни цього типу бачили потребу науки, але панічно лякалися не самої науки, а школи і не своєї, не сільської, а саме міської, бо в сільській школі дитина сприймає науку не критично, а на віру, не збочується на рейки безпідставного критицизму до Бога, — вона сприймає науку так, як відкриває Бог, сприймає явища в релігійному розрізі.

Ця школа для селянина не страшна. Міські ж школи, середні і вищі страшні, особливо, коли там є вчителі-природники з матеріалістичним світоглядом.

Пригадується доля найближчого друга авторового. Коли б цей друг лишився тільки високим фахівцем-інженером, а не науковим дослідником, то може й він до цього часу був би атеїстом. Але в міру того, як він дедалі більше заглиблювався в науку, полуда атеїзму спадала з його очей. І що глибше його розум заглядав у тайники природи, то більше розкривалася перед його очима вся велич творіння Всевишнього і Всемогутнього Бога. І як логічний і останній крок переформування його світогляду — це природній перехід від високої і почесної наукової катедри до скромної ряси священика. І коли цей друг ставив собі питання як міг він бути стільки років атеїстом? Як міг раніше не бачити тієї ясности і гармонії в творенні природи Всевишнім? Він довго не міг знайти відповіді. І тільки глибоко аналізуючи формування свого колишнього матеріалістичного світогляду, прийшов до глибокого переконання, що не тільки тоді, коли закінчив се-

редню школу та інститут, а й тоді, коли він був вже молодим ад'юнкт-професором та працював при кафедрі аналітичної хемії, він все таки не знав ні науки, ні релігії. У нього були не дійсні наукові знання, а лише пізнання і ці пізнання нашаровувалися систематично, починаючи від 3—4 кляси середньої школи і на цих пізнаннях розвивався, формувався і закріплювався його матеріалістичний світогляд.

Причиною того, що трагедія починається саме з нижчих клясів гімназії чи реальної школи, було зокрема те, що в наших старих середніх школах вчитель природничих наук, здебільшого поверхово знав природничі науки і майже зовсім не знав релігії, а священник-катехит поверхово знав релігію і майже зовсім не знав природничих наук. І на цій трагічній колізії й формувалась дитяча душа.

На першій лекції, скажімо, релігія. Священник-катехит пояснює дітям будову Всесвіту і Землі Богом. Зазначає, що Господь-Бог збудував весь світ за 5 день, а людину у 6-ий, а в 7-ий відпочивав. Тимчасом вчитель-природник пояснює, що світ збудований у величезний період часу. Що саме наша Земля формувалася сотні мільйонів, а може й мільярди років. А далі вже все котиться, як згори: священник каже, що світло Бог створив у перший день, а сонце створено у 4-ий день. А природник твердить, що світла без сонця не може бути, що земля дістає світло від сонця. Та й самі діти бачуть, коли сонце заходить, стає темно.

Священник, оповідаючи про пророка Ісаїю, говорить: »Так минуло від створення світу 5.500 років, а природник, оповідаючи про крейдяні гори, зазначає, що вона є наслідком нашарування вапняних панцерів мертвих, дрібненьких морських тваринок і для того, щоб нашарувалась їх ціла велика гора, повинні минути сотні тисяч, або мільйони років.

А тут ще, скажімо, на наступній лекції приходиться вчитель-хемік і, подаючи матеріал про радіоактивні речовини, каже: »В природі є три речовини: Ur (уран),

Th (торій) і Pb (оливо). Оливо може одержатись тільки з урану або торія, а щоб з урана або торія утворилося оливо, треба 3.000.000.000.000 років. Отже, найменше, наша земля нараховує 3.000.000.000.000 років.

Далі священик зазначає, що земля є центром всесвіту, а природник говорить, що земля не може бути центром, хоч би й через те, що вона сама обертається навколо одного з центрів — сонця. А тут ще додається і фізіологія: священик каже, що чоловіка створив Бог, а природник, з'ясовуючи еволюційну теорію Дарвіна у її, звичайно, вульгаризованому вигляді, твердить, що людина шляхом еволюції походить від мавпи, а мавпа від собаки і т. д.

Священик, розповідаючи про життя пророка Іони, говорить, що »за наказом Бога пророк Іона був посланий до Ассирійського царя в Ніневію попередити мешканців (які тяжко завинили перед Господом) про каюття і припинення розбещеного життя. Іона не послухав наказу Божого і на кораблі поїхав у інший бік. Піднялася страшна буря і корабельники кинули пророка Іону в море. Його поглинула риба-кит«.

А вчитель-природник, розповідаючи про морських тварин, з притиском підкреслює, що риба-кит не може проглотити людину, бо має таке вузьке горло, крізь яке пройде хіба тільки п'ястук людини іт. д. і т. д.

Ви розумієте, шановний читачу, що робиться в дитячій душі і з дитячим розумом? Ви розумієте, яка каша твориться у голові дитини? І коли дитина звертається до панотця за поясненням, то він його відсилає до природника, а коли звертається до природника, то навпаки — він відсилає до панотця, або обоє пояснюють так, що абсолютно нічого не розбереш. Принаймні, ні авторові цих рядків, ні товаришам його в дитячі роки, ні одного разу не вдалось одержати ні від священика, ні від природника якоїсь зрозумілої відповіді. Майже завжди доводиться чути трафаретну відповідь: »Коли виростеш і порозумнішаєш, то будеш знати«.

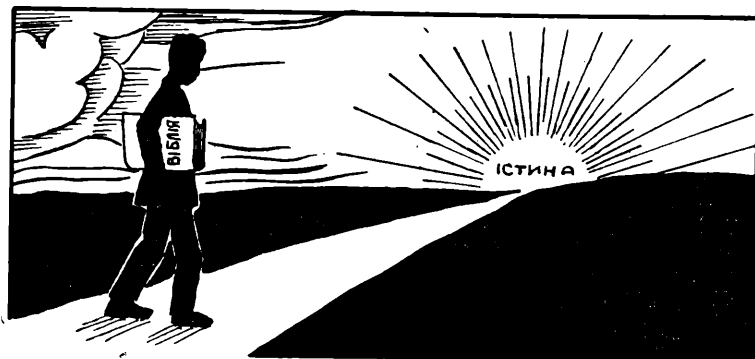
А ми, діти, ставили ці питання між собою просто і одверто: »Хто з них каже неправду — чи один чи другий?« »Які книжки брешуть, чи релігійні чи природничі, бо і в книжках те ж саме, що кажуть вчителі?« І ні одному, і ні другому на розум не спадало заглянути у дитячу душу, що з нею там робиться.

І що вчителі-природники завжди були з великою амбіцією, гонорові, самовпевнені, зарозумілі і самим зовнішнім виглядом прагнули підкреслити, що вони знають все, їм відомі всі таємності буття, а катехіт-священик завжди була людина скромненька, тиха, то на дітей завжди більш імпонували природники, ніж священики. І з кінцем 8-ої класу, цебто при maturi — з гімназиста вже був цілком викристалізований, готовий таємний або одвертий абітур'єнт-атеїст.

Цілком зрозуміло, що вища школа тільки міцніше закріплювала й поглиблювала у юнака його матеріялістичний світогляд. І з таким світоглядом юнак іде в життя.

І тільки в тому й уся трагедія дитячої душі, що старші, яким доручено формувати дитячий розум і душу, певне не мали часу — один добре простудіювати природничу науку і хоч трохи знати релігію, а другий добре простудіювати релігію і хоч трохи знати науку.

12. СПРАВЖНЕ РОЗУМІННЯ БІБЛІЇ

Отже звернімося до релігії і аналізуймо ніби »суперечливі« науці місця їх так, як вони в дійсності є.

Існує 2-ох родів знання релігії: поперше — можна цілком **знати** релігію, цебто, відчувати її в собі, переживати її, мати в своєму щоденному досвіді той зв'язок з Богом, який шляхом не формальної, а щирої молитви еднає людину з Творцем і складає саме ство релігії. Треба рішуче підкреслити, що тільки той, хто має цей досвід, цей зв'язок з Абсолютним, хто має широко розвинуте почуття інтуїції, тільки він може трактувати питання релігії, а тому й ґрунтовно розв'язати проблему про відношення релігії до науки.

Як уже згадувалося раніше, це почуття найдужче розвинене в найгеніяльніших вчених, малярів, письменників і інш. або в релігійного малоосвіченого селянина чи робітника. Значно меншою мірою розвинене воно в інших прошарків населення. І, на превеликий жаль, у багатьох антирелігійних письменників інтуїція відсутня цілком, а міцного досвіду зв'язку з Богом у них не було і за дитячих років. Бо не можна ж вважати у атеїстів в дитинстві формальне виконання релігійних обрядів за справжнє вірування. Отже кри-

тикувати на самій цій підставі: вони не мають права. Абсолютно безгрунтовні є й напади їх на релігію в її чистому змісті.

Коли ж підходити до аналізу другого роду знання, знання без інтуїції, без релігійного відчуття — то це вже буде знання **про** релігію, цебто воно стосується лише того, що сказано **про** вчення, як об'єкт віри і досвіду. У цій площині може розглядати релігію і раціоналіст і матеріяліст-атеїст. Розглядаючи релігію тільки з цього погляду, безрелігійна людина може аналізувати тільки те, що вкладається у її розумі і 5-ти чуттєвій логіці, розглядає, так би мовити, лише формальний бік, оболонку релігії, відкидаючи самий її зміст, її єство.

Але ж треба визнати, що не самі атеїсти, а й люди достатньо-релігійні не знають добре навіть і цього формального боку релігії, а інтерпретують його за тими книжками, що призначені лише для дитячого релігійного сприймання будови всесвіту.

Коли вище було поставлене питання, чи багато хто з нас знає Біблію, то, щоб зрозуміти уявні суперечності між сучасним науковим поглядом на будову Всесвіту і релігійним трактуванням — треба поставити ще й таке питання: а чи багато хто знає Біблію в оригіналі?

Бо хто трактує релігію за релігійними книжками, призначеними для дітей, той може через те саме суперечити й науці такою ж мірою, як і природі, фізичній і духовній, а рівно ж суперечити й самій Біблії.

Коли читаємо і аналізуємо Біблію так, як там написано, то в самих термінах і словах мусить бути розумний і логічний зв'язок зі змістом. Так, напр., в оригіналі Біблії період створення Всесвіту визначається старо-жидівським терміном **»ЙОМ«**, цей термін означає не тільки **»день«**, а також і **»період часу«**, бо **за**раз же в другій главі Біблії, цим же словом **»ЙОМ«**, — визначено **весь час творення**, що обіймає всі шість періодів:

. . . »Це початок постання небес і землі, як створено їх у той час («ЙОМ»), коли Бог створив небо і землю». («Буття» 2, гл. 4 ст.).

А тоді, яке ж є протиріччя між Біблією в оригіналі і геологією (цебто, наукою про склад земної кори і її утворення), яка твердить, що світ був утворений у великий період часу?

Коли ми »днем« звемо 24 години, протягом яких земля обертається навколо своєї вісі, то в Біблії »днем« зветься і той перший період часу, коли Бог сказав: »Нехай буде світло«, і коли ще не було сонця, створеного на 4-ий день.

І не було тоді ще людини, свідомість якої пов'язана з часом. Мойсей, автор книжки »Буття«, говорить у своїй молитві до Господа (пс. 89):

»Перед очима Твоїми тисячі років, як день вчорашній, коли він прийшов, і як сторожа вночі«.

Отже в цьому уявному »протиріччі« не можна ні Біблія, ні геологія, а тільки наше незнання, бо справді Біблія перебуває в цілковитій згоді зо всіма фактами природи.

Це можна бачити також і на прикладі уявного »протиріччя«, яке постає в наслідок поверхового читання Біблії і нашого напівзнання: яке могло бути світло першого дня, коли сонце було створене 4-го дня?

Але ж наука цілком підтверджує Біблію, де сказано, що саме Бог створив раніше світло, а потім сонце. Славний геолог Гершель уже давно довів, що первісно існувала світлова туманність, як окремий вид світлової енергії. А сонце (створене на 4-ий день) було тим центром, який стягував, концентрував ту енергію (розливу в просторі), навколо себе.

Коли читаємо в оригіналі Біблії вислів:

»І створив Бог два світила великі«, то слово »створив« означає »зробив«, цебто, докінчив те, що було вже створено, що було вже викликано до буття, до існування.

Абсурдальним було б твердити протилежне, навіть з науково-геологічного погляду, що сонце, ніби створене раніше, ніж світло. Сонце утворилось з тих самих елементів, раніше розлитих в просторі у вигляді світлової енергії (чи матеріального виду її), цебто, сонце є наслідком концентрації і конденсації цієї світляної енергії. Тоді, як же могло з'явитись раніше сонце, ніж та матерія, з якої воно постало?! Це ж абсурд і цей абсурд панове атеїсти з переможеним виглядом видають за істину.

Правдивість Біблії можна, звичайно, довести і останніми науковими даними, — і не тільки оригіналу Біблії, а і спрощених її перекладів, призначених для сприймання певних біблійних фактів дитячим розумом.

Напр.: »У 4-ий день Бог створив сонце, місяць і зірки«.

Про дійсність і правдивість такого, навіть, не цілком правильного перекладу Біблії, найновітніша наука переконує фактами, що не залишають місця жодному сумніву:

» . . . є зірки і темні. Є зірки поодинокі в просторі, але є й скупчення зірок (сузір'я), є подвійні зірки, причому вони обертаються навколо якогось центру в просторі. Тепер встановлено, що всі зірки з'явилися у небесних просторах майже одночасно (Астро-фізикаліше Форшунг, Універсітас, 1946 р. зщ. 4).

Перейдемо тепер до тих тверджень, що їх матеріалісти накидають Біблії, яка ніби проповідує антропоцентризм, геоцентризм і геліоцентризм.

Антропоцентризм — це термін, який означає, що людина перебуває в центрі всесвіту.

Атеїсти хочуть цим довести наївність і абсурдальність тверджень Біблії; цей наклеп атеїстів на Біблію стає зрозумілим навіть і малій дитині.

Ніколи й ніде Біблія не твердила про антропоцентризм, що ясно і переконливо видно з Пс. 8, 5: »Коли я споглядаю на небеса Твої, діло Твоїх перств, на мі-

сяць і зірки, які Ти поставив, то щò є людина, що Ти пам'ятаєш його і син чоловічеський, що Ти відвідуєш Його».

А де сказано в Біблії про геоцентризм, — цебто, про те, що земля є центром Всесвіту? Такого твердження немає і бути не може, бо здоровий розум не може уявити собі, який взагалі може бути центр у всесвіту, коли він безмежний. Слово центр — вимагає певного окреслення, певного обмеження навколо себе, а раз обмеження немає, то не може бути ніякого і центру.

У старі часи висунута була теорія геліоцентризму, яка твердила, що центром Всесвіту є сонце. Але вона проіснувала порівнюючи не довгий час, бо було відкрито, що сонце не є непорушною твердинею, а воно рухається, як і всі інші світла і крім того знайдено багато інших таких же центрів, як сонце.

І після цього — запанувало в науці твердження, що єдино-непорушним центром Всесвіту — є полярна зірка, але, як пізніш виявилось, і вона також рухається.

Отже говорити про будьякий фізичний центр Всесвіту — це провадити розмови про те, чого немає і бути не може. Звичайно, про будьякий фізичний центр не згадується і в Біблії, бо ніде Біблія (як і тут) не перебуває у своїх твердженнях в протиріччі з наукою.

У науці прийнято тепер під терміном «Всесвіт» розуміти «Молочний Шлях» у вигляді тарілки величезних розмірів. Цей наш Всесвіт має зірки більші розміром за наше сонце з пересічною температурою 6000° (Астрофізікаліше Форшунг Універсітас, 1946 р., зш. 4).

В Біблії що правда поняття «центризму» є, але не в фізичному, а в метафізичному розумінні. Біблія твердить про безумовне і беззастережне існування «центризму», але це стосується виключно т е о ц е н т р и з м у. Цей термін означає, що непорушним центром Всесвіту — є Бог. Треба розуміти в цьому випадку поняття «Всесвіту» вже не тільки, як нашого Всесвіту, цебто тільки «Молочного Шляху», до якого

належить наша Земля і вся Сонячна система, а всіх Всесвітів.

Отже, непорушним центром цих всіх Всесвітів — і є Бог.

Коли перекласти з старожидівської мови слово Бог, то як твердить філологічний дослідник Деліч, воно буде визначати »непорушна, вічна мета буття«. Все з Нього, Ним і до Нього. Біблія твердить не про переходові речі, а про вічні і духовне, яким є Христос — Логос.

»Усе через Нього сталося і без Нього ніщо не сталося, що сталося« (Іоан — 1, 3).

Останні досягнення геології і астрофізики можна б було подати (тим атеїстам, які в основу суперечностей між релігією і наукою кладуть головно геологію), як факти, що вибивають будьякий ґрунт з під тверджень про суперечливість Біблії найновішим досягненням геології та астрофізики. Можна а рїорї твердити, що хоч які б були в майбутньому відкриття науки, вони ніколи не зможуть заперечувати Біблії або бути їй суперечні.

Всі нові відкриття тільки яскравіше, переконливіше **потверджують** все те (без винятку), що зазначено в Біблії. Блискучим доказом цього є останні відкриття не тільки в галузі геології та астрофізики, а й на інших ділянках науки.

Але ж метою цих рядків не є бажання ефективно подавати факти опонентам і з переможним виглядом підкреслювати безсилість та помилковість їхніх тверджень.

Не є також метою автора педантично перераховувати всі факти, зазначені в Біблії, які викликають сумнів у матеріялістів, бо межі цих рядків занадто тісні та й особливої потреби немає в цьому.

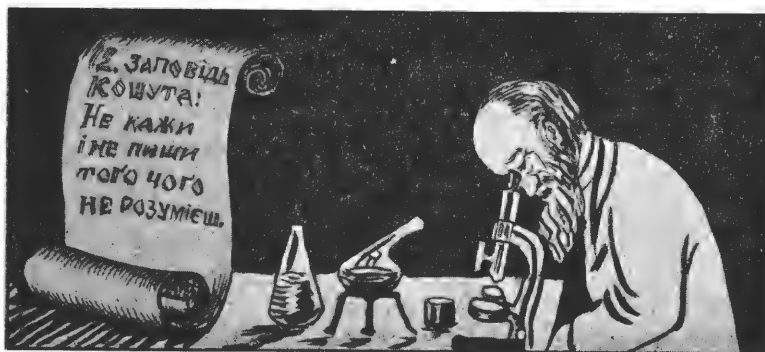
Кожний сумлінний читач* (хоча б сумлінний перед власною душею) може сам пересвідчитися в правдивості Біблії в цілковитій гармонійності між релігією

та наукою. В кожному стихові, в кожному рядку Біблії ми зустрічаємо тільки потвердження всього, що відкрито наукою.

Мета автора одна: скерувати на шлях **правдивого** розуміння того, що ми читаємо і в Біблії і в наукових працях. Треба читати і розуміти так, як написано, без будьякого тенденційного збочування чи сюди, чи туди і не тлумачити так, як хотілось би нам, нашому власному »смакові«, пасувало б до власного розуму і бажання, і . . . »за всяку ціну«.

Особливо ця тенденція — »за всяку ціну« — виявляється в несумлінних опонентів-атеїстів (типу вищезгаданого славнозвісного Геккеля) у відомій всьому світові і славнозвісній ділянці науки так зв. »дарвінізмові«.

13. ДАРВІНІЗМ

Так званий «дарвінізм» в його ортодоксальному змісті, що твердить, ніби людина в наслідок еволюції розвинулася з нижчого виду тварин, а не є виявом творчого акту Божого — є гіпотезою застарілою вже й для самої науки. Навіть і злочинне шахрайство Геккеля, про яке вже згадувалось, не спасло цієї гіпотези. Ця гіпотеза визнана суперечною не тільки Біблії, а й самій природі, що не припускає жодного втручання людини і прагне непорушно зберегти кожний вид так, як він виник волею Творця і не знає переходу навіть від осі до бджоли.

»Абат Мендель, який провадив досліди над схрещуванням різних сортів гороху, досягав штучно деякі відміни його, але природа потім нейтралізувала це гвалтовне втручання людини і поверталась до попереднього виду, прагнучи зберегти кожний вид у його природньому вигляді«.

Що ж до твердження, ніби кістки знайдені на острові Яві вченим Дюбуа 1891 р. (частина черепу, три зуби і клубова кістка), належали тій проміжній між мавпою і людиною ланці, якої не вистачало в дарвіністич-

ній системі так зв. »стояча мавпа« (*Pithecantropus erectus*) — то найславетніший берлінський анатом Вірхов довів, що твердження це абсолютно безпідставне, бо ці кістки навіть не належать одному організмові.

Така сама доля спіткала й славнозвісний »неандертальський череп« і той же Вірхов потвердив після цього факт, зазначений у Біблії, що »види фіксовані«, »замкнені« — цебто перехід від одного виду до другого не є у волі природи. Біблія не заперечує розвитку в межах виду; організми, починаючи від клітини і кінчаючи людиною, являють собою ланцюг розвитку, але самий цей розвиток, цебто перехід від нижчої форми до вищої, відбувався не в природі сам по собі, а в Розумі Бога.

Розвиткові підлягає лише те, що вже прищеплено. А ці творчі акти прищеплення (інволюції) вищих ступенів свідомости життя належать Богові. Наука знає лише наявність цих різних ступенів і видів у природі, а засіб і природа творчих актів, їх створених, їй неприступні.

Вірхов остаточно довів, що: »спроба знайти перехід від тварини до людини, привела до повної і цілковитої невдачі«.

Навіть сам Дарвін вважав свою теорію лише гіпотезою, він сам заявляв, що своєю теорією він хотів дати лише напрям науковим дослідям. Висновок ясний: тому, що дарвінізм заперечує Біблію, він являє собою не науку, а лише думку, погляд вчених, суперечний науково-встановленим фактам. А в тій частині дарвінізму (як напр., розвиток в межах певного і цілком окремого виду), де він є науково доведеним, Біблія перебуває в цілковитій згоді з наукою.

Ми брали з Біблії і з науки лише те, що є спільного між ними, що лежить в одній площині, підлягає вимірюванню і порівнанню — це лише найнезначніша частина Біблії, бо Біблія не є ні природознавством, ні астрономією, ні геологією, ні зовнішньою історією людства, хоч і в цих галузях вона правдива. Було б

дивним вірити їй у тих основних межах, для яких вона призначена, коли б вона подавала наївні і неправдиві дрібні факти. Коли взяти з Біблії навіть ці другорядні відомості, то вони прямо вражають всяку безсторонню думачу людину.

Наведу кілька прикладів:

1) Основний закон хемії — закон зберігання матерії Лявуазьє і закон зберігання енергії Роберта Майєра, що вважаються відкритими наприкінці XVIII. і в першу половину XIX. ст. були відомі Біблії ще за тисячі років до цього. В книзі пророка Ісаїї (40—26) читаємо: »По великій могутності та великій силі у нього нічого не пропадає (губиться)«, а тепер порівняйте слова Лявуазьє: »Dans la nature, rien ne se crée, rien ne se perdre*».

2) Далі: в притчах Соломонових, мудрість каже про себе: »Коли Він ще не створив початкових порошинок всесвіту . . . Я була там«.

Коли ми вдумаємося в це речення, то перед нами постане накреслення будови Всесвіту: »Спочатку було Слово... (Іоан 1, 1), чи »Мудрість« (як у старозавітного Соломона), а потім уже елементи матерії (»порошинки«): протони, нейтрони, електрони . . . Не »природа сама себе збудувала«, як наївно твердив уже вищезгаданий вчений атеїст, а раніш цих »порошинок« було Слово, Мудрість, Бог . . ., а потім »порошинки«.

3) Візьмемо ті дитячі уявлення про природу у священних книгах стародавніх релігій індуїзму, парсизму або магомєтанства, які твердять, що земля тримається на підпорках, а небо є тверда півкуля, до якої причеплені зірки, і порівняємо з Біблією, то кожний пересвідчиться і кожду безсторонню людину вражає Богонадхненність цієї Біблії.

У книзі Буття сказано, що небо є просторинь, яка відокремлює води, що зверху, від вод, що внизу, і що Бог »повісив землю на нічому«. (Іов. 26, 7). І цілком

---

*) »У природі нічого не народжується, нічого не губиться«.

зрозуміло, що великий французький фізик Біо (1772—1862) сказав:

»Або Мойсей мав таку ж глибоку наукову досвідченість, яку має наш вік, або він був надхнений Вищим«.

4) Коли, навіть, взяти приклад з інших ділянок науки, то ми побачимо, що поступові наукові відкриття все щодалі більш потверджують біблійні малюнки природи та історії.

а) Напр., етнологія (наука про племена) щодалі більше потверджує Біблійний поділ людства на 70 головних народів, про який сказано в 10-ій главі книги Буття.

б) Дослідження філології про прамову, цебто, про первісну єдину мову всієї земної кулі — щораз більш потверджується, бо вчені знаходять загальні елементи в 3-ох головних групах мов: індоевропейській, семітській та іранській.

5) Наведу ще слова славного основоположника палеонтології Кюв'є і фізика А. Фехнера. Перший каже:

»Мойсей залишив нам »Космогонію« (вчення про постання світу), істина засад якої найдивнішим способом потверджується з дня на день«. »Жодної кістки не знайдено ні в одному з попередніх шарів«.

А другий говорить так:

»Послідовність, в якій з'являються органічно утворені тварини — складають точну послідовність шести днів творення, як подає нам книга Буття«.

Наведу ще один яскравий факт про археологічні розкопки Ніневії і Вавилону та пророцтво Ісаї. Цей факт знаменний і вражаючий тим, що саме він не одному десяткові запеклих освічених атеїстів допоміг знову повернутися до релігії, до істинного Бога.

Довгий час Біблійне оповідання про відому всім Вавілонську вежу — освічені дилетанти-атеїсти вважали за казочку для дітей та й то молодшого віку. Коли

почалися археологічні розкопки Вавілону, знайдено було рештки цієї, здавалось би, казкової будови. Вдалось встановити не тільки опис її, а навіть і детальний план, розміри, розташування поверхів, ймовірно розташування кімнат і т. д. І крім того, ціла Вавілонська бібліотека — кілька тисяч глиняних дощечок, списаних клиновидним письмом.

В той час, коли єгипетські гієрогліфи були прочитані порівнюючи швидко і легко, вавілонських клиновидних письмен дуже довгий час не можна було розкрити. Але після довгих років тяжкого дослідження — вони все таки були цілком опановані і прочитані.

Виявилось в них вражаюче потвердження фактів, які знаходимо в Біблії; цим був знищений останній сумнів у Богонадхненість Біблії. Підтвержу це фактом пророцтва Ісаїї. За 800 років до Р. Х. в період розквіту Вавілону, пророк Ісаїя говорить:

». . . (Вавілон) Не заселиться ніколи . . . , але будуть замешкувати у ньому звірі пустелі, будинки заповняться совами; і струси заселяться і волохаті мавпи будуть скакати там . . . Шакали будуть вити в палацах і гієни — в будинках розпустити» (Іс. 13, 21—22).

І це з вражаючою точністю сповнилось. Через 400 років після пророцтва Ісаїї, перські царі зруйнували і знищили Вавілон і зробили його місцем оселення диких звірів. На руїнах колишнього могутнього Вавілону перські царі улаштовували полювання на диких звірів. І далі пророк Ісаїя каже: ». . . і зроблю його володінням їжаків і болотом» . . . (14.23). Навіть і це сталось. Через деякий час Вавілон затопила нижня течія Єфрату і він став болотом. Тепер більша частина його є під водою — ніби Вавілону ніколи і не існувало. Надзвичайно цікаві спогади мандрівника Фрея, який був там 1895 р. Описуючи місця колишнього Вавілону, він особливо був вражений величезною кількістю їжаків у болотах, які тисячами замешкували там на невеликому порівнюючи просторі.

Можна було б наводити й далі приклади, але всі вони будуть зводитись до одного: тільки ті наукові твердження мають цілковите обґрунтування, які potwierджуються релігією.

Теорії і гіпотези, що подаються в науці — мають наукову цінність лише тоді, коли вони перебувають у гармонійному поєднанні з релігією.

»Тому, що людська жадоба знання прагне досягти таємности буття і хоче володіти цими таємностями — людина непоборно мусить прийти до релігії. Коли наука вимагає якогось розумного змісту в житті, якогось вищого призначення життя, то релігія відповідає — це Бог.

Норми поведінки, так звана етика, базується не тільки на наукових законах природи, а також і на виявленнях Божеського Початку, на тому ґрунті, на яким світ повинен бути. Медицина також обґрунтовує правила поведінки: вона наказує не пити горілки, не курити, наказує вести чисте нерозпустне життя, наказує статеву стриманість для юнацтва, але не вказує джерела сил для самодисципліни.

Соціологія виправдовує закон солідарности і кооперації, але не містить у собі засобів для поборювання егоїзму. Отже наукова думка твердить, що повинен бути Бог, а релігія Його відкриває і зв'язує з Ним«.

Пригадайте »Божеську комедію« Данте: Віргілій, що являє собою прообраз людського знання, прообраз науки, веде поета Данте через пекло та місце »очищення людських душ«. Але коли мандрівники приходять до дверей раю, то Віргілій, цебто прообраз науки, мусить залишитися перед дверима, а до раю, цебто в світло проміння Божества — поета Данте приводить Беатріче, цебто прообраз релігії, бо наука (Віргілій) безсила перейти через двері раю.

Тільки релігія і віра в Всевишнього допоможе нам перейти через поріг між явищем і еством; Христос говорить: »Я є путь і істина і життя; ніхто не приходять до Отця, як тільки через Мене«.

Християнська релігія рухає науку в тому розумінні, що вона збуджує і заохочує дух до дослідження. «Хто любить Бога, тому дано і знання від Нього» — говорить Біблія (1 кор. 8, 3).

І справді, найгеніяльніші відкриття в науці належать саме тим, хто був одночасно і великим вченим і великим християнином.

Згадаймо такого великого винахідника, як чернець Гутенберг, що відкриттям друкарського варстату започаткував абсолютно нову епоху у житті людства. Лише одно прагнення, один стимул був у нього — знайти засіб якнайширшого розповсюдження Біблії. І він його знайшов.

Христос говорить: «Я світло світу. Хто піде слідом за Мною, той не буде ходити в темряві, а матиме світло життя» (Іоан 8, 12).

14. ЧИ МОЖЛИВЕ ЧУДО?

У атеїстів всіх напрямів є ще одна уявна перепона до пізнання Бога — це поняття чуда. Воно є для них однією з основних підстав і засобів до нападу на релігію.

Коли ставиться питання, чи можливе взагалі чудо, атеїсти рішучо відповідають: »Ні!«

Чи можна з філософського погляду припустити Боговтілення, Богонадхнення? »Ні!« — відповідають вони.

Чи не суперечить розумові найвеличніше з чудес — воскресіння? — »Безумовно, бо воно суперечне не тільки розумові, а й усякому елементарному поняттю науки та людському досвідові« — переможно заявляють атеїсти.

А все інше котиться далі, як по рейках: коли чудо неможливе, то його й не було; коли не було чуда, то й усе написане в Євангелії, про Христа й Його чудеса — є неправда; коли Христа не було і Він не творив чудес, то Він є не реальність, а вигадка; коли не було Сина Божого, то, цілком зрозуміло, немає й Отця, цебто немає живого Бога!

Усе це, цілком зрозуміло, є догматичне, наперед заперечуюче, свавільно-суб'єктивне. І от свавільно-суб'єктивне заперечення вважається за істину без усяких доказів, бо їх немає і бути не може, що абсолютно ясно хоч трохи мислячій людині.

Коротше кажучи, кожна нормальна людина, нормальний опонент, мусить погодитися, що така проблема не належить до обсягу науки, що це питання треба розв'язувати на ґрунті віри, релігійного досвіду; бо не можна ж кінець-кінцем математичні проблеми розв'язувати на ґрунті акушерства, а археологію — на ґрунті музики.

Тим часом на цьому недоведеному запереченні самої можливості Богочоловічства Христа, Його надприроднього народження, як і взагалі чуда та Живого Бога будуються всі дальші висновки.

А що їх фундамент і підвалина лише уявні (а не дійсні) — то уявною, (фантастичною) є й споруджена на них будівля.

Проте негативна критика на цій фальшивій підваліні відразу ж розправляєється з усією вірою.

Так, напр., — Л. М. Т о л с т о м у не подобається оповідання про воскресіння Христа і він, керуючись своїм принципом: »не приймаю, чого не розумію«, безжально відтинає від усіх 4-ох євангелій оповідання про воскресіння Христа.

Ш т р а у с не може збагнути взагалі євангельських чудес, і він оголошує, що чудеса ті є лише мити, фантазія. »Чудеса не факти, а поняття того часу«.

Р е н а н оголошує, що хоч Христос і був, хоч Він є історична особа, але чудес взагалі Він не творив, що Христос не є Богочоловік; А р т у р Д р е в с взагалі відкидає віру в історичного Христа: »Доки зберігається віра в історичного Христа, ми не зможемо скинути з себе тягару нібито доведеного факту, що відбувся як припускають, 2000 років тому, але все таки завдав величезної шкоди європейській науці та філософії«.

Немоєвський прагне довести, що християнство — це просто запозичене вірування від поганів і т. д. і т. д.

Це, так би мовити, теоретичні обґрунтування вождів атеїзму, а наші практики із атеїстичної еліти (не тільки наші, домашні, а навіть усього світу) спрощують усе до конкретного примітивізму, укладаючи свої думки в таку формулу: »коли Бог є, то нехай виявить себе якимось чудом, щоб я його (це чудо) побачив на власні очі, бо коли Бог любить людей, нехай нас, атеїстів, направить на істинну путь, а не тримає в сумнівах і невір'ї; отже Він, за вашим вченням, Всемогутній; нехай це й доведе«.

Як бачимо, панове матеріялісти ставлять Господу Богові певний ультиматум: »Хочеш, щоб ми вірували у Тебе — зробити чудо, а не зробиш — вірувати в Тебе не будемо«.

А що на земній кулі знайдеться 30—40 тисяч чи мільйонів атеїстів і кожний ставитиме умовою свого навернення до Бога обов'язково якесь »чудо« і кожний лише на свій смак, то й вийде, що своїм невір'ям ці матеріялісти могли б зробити Царство Небесне (теж на свій смак) ще за життя свого тут, на землі.

Коли Христос говорив, що для того, щоб увійти в Царство Небесне, треба ». . . щоб всі вірували в Мене«, то панове матеріялісти хочуть якраз навпаки: »Ти, Господи, дай раніше чудо (і звичайно більше їх), дай Царство Небесне ще тут на землі, за нашого життя, тоді ми увіруємо в Тебе«. Зрозуміло, до якої карикатури доводять логічні висновки з тверджень атеїстів! Вони в своєму засліпленні за ціну свого вірування у Бога і в Його безмежну любов до людства, вимагають не більше, й не менше, як чудес ще тут, на землі, а відсіль і Царства Божого.

У своєму ставленні до Бога вони поводяться так, як розпечено-примхлива донька поводить з матір'ю:

»Мамцю, коли ти мене любиш, то пошиєш бальову

сукню до наступного балю у Загорських, а коли не пошиєш, то значить, не любиш».

»Коли Ти зробиш чудо, то значить, Ти є, а коли Ти не зробиш його, то значить, Тебе немає«. І не гадаймо собі, що це лише вульгаризація тверджень матеріялістів; ця думка відбита між іншими численними прикладами і в творах славетнішого українського письменника початку ХХ. віку, добре відомого не тільки на Україні, а й далеко поза її межами. Протягом перших 1^{1/2} десятирічь ХХ. століття цей письменник ідейно панував над усією думаючою українською інтелігенцією; був одним із тих, хто підготовляв відродження України, цебто, революцію 1917 року на Україні, але під час революції і після неї допоміг повалити молоду Українську Державу.

В своєму останньому великому творі він подає постань графівни Гертруди (або Труді), яка випробувала всі насолоди життя, і переситившись ними, кидається нарешті до релігії.

У розмові з своїм сімейним духівником, вона прагне розв'язати пекучі питання, через які остаточно втратила внутрішній спокій, шукаючи пізнання нового для неї світу. Їй хотілося бачити цей світ, не як сліпе і випадкове поєднання стихій, що йде до руйнування, а як чудовий Космос, що став би для неї розгорнутою книжкою до пізнання Всемогучого Творця.

Але, як і треба було чекати, відповідь духівника її не задовільнила. І йдучи від нього, вона ставить (як і всякі атеїсти) такий ультиматум Богові:

». . . Коли я йшла до духівника, то залишила у ванній кімнаті китицю орхідей. Отже, Ти, Всемогутній, зроби так, щоб ця китиця квітів опинилася в моїй опочивальні«. І, навіть робить Богові певне полегшення: навіть не треба, загадує вона, щоб обов'язково ця китиця сама собою опинилася в опочивальні, нехай її перенесе туди хоча б покоївка, але вона обов'язково мусить спинитися в опочивальні, тоді вона повірить і в Творця і в Його Всемогутність.

З тремтячим серцем' підходить вона до опочивальні, майже холодною рукою відчиняє двері, входить і . . . орхідей немає. Не вірячи ще, що Всемогутній Творець не виконав її ультиматуму, вона йде до ванної кімнати, вже з слабшою надією відчиняє двері і . . . орхідей на місці, цебто, там, де вона їх залишила. Отже висновок — Творець не виконав її умови, а тому Його й немає.

Протягом усього Свого земного життя Христос, творячи чудеса, вчив, що найголовнішою і навіть єдиною підвалиною для чудес є глибока і охоплююча все ество людини віра, віра в Творця і Його Всемогутність, віра без умов, без ультиматумів, віра, як природний процес розвитку того Божеського Початку, що закладений у кожній людині ще з моментом народження.

Прочитавши уважно Євангелію, ми побачимо, що Христос, творячи чудо, яким сціляв страждущу людину, завжди підкреслював: » . . . По вірі вашій нехай буде вам« . . . » . . . Иди, віра твоя спасла тебе« . . . » . . . Кажу вам, навіть і в Ізраїлі не знайшов Я такої віри« . . . » . . . Коли можеш у те вірувати, усе можна тому, хто вірує« . . .

А наші матеріялісти кажуть: »Чуда я таки хочу, але, як би його зроблено так, щоб наперед непотрібна була моя віра, а щоб я тільки збоку подивився, чи варто через це чудо вірувати в Бога, чи ні?«

Припустімо на хвилину, що на очах сучасного матеріяліста чи іншого атеїста відбулось би якесь чудо. Та хіба й у такому випадку цей матеріяліст увірує в Бога? Ні, про таких людей сказав не тільки Христос. а багато тисяч років тому ще старозавітні пророки: » . . . слухом слухатимете й не розумітимете, і дивлячись, бачитимете й не побачите; бо затверділо серце людей цих, і ушима туго чують, і очі свої замружили, щоб іноді очима не побачити і ушима не почути і серцем не зрозуміти і не навернутись, щоб я сцілив їх«. (Матфій 13, 13—15; Ісаїя 6, 9—10).

Справді, хіба фарисеї і саддукеї не були **наочними свідками чудес Христа**? Хіба вони, ці фарисеї і саддукеї, разом з Синедріоном **не бачили і не знали про найвеличніше з чудес Христа** — про воскресіння Лазаря?

• А хіба вони увірували в Його Божественість?

Бачучи надприродність сили Христа (яку бачив і нарід), не маючи жодної змоги і сил заперечувати самий **факт чудес**, вони прагнули пояснювати народові ці чудеса тим, що Христос діяв, мовляв, диявольськими силами, але ж самого **факту чудес** вони заперечувати не могли, бо і народ і всі вони **бачили** ці чудеса. І що ж? Бачучи ці чудеса, вони увірували в Нього? Ні, вони розіп'яли Його.

Що ж допоможуть нашим сучасним атеїстам і матеріалістам будьякі чудеса, що творилися б перед їх очима, коли вони **не хочуть** і не прагнуть вірити в Христа і Його Божественість, не хочуть **мати** цієї віри, лише прагнуть за всяку ціну винайти чи уявно-«правдиві», чи просто фальшиві факти (з медицини, з геології, чи то з анатомії і т. д.), які б заперечували саму можливість існування надприродних сил, аби тільки не вірити.

Але ж і сам Христос ще 2000 років тому знав і передбачав можливості сумніву людей. Він Своїм Божеським Зором ще тоді вбачав, що й у майбутньому будуть поряд з мучениками за віру в Нього і духовні та фізичні кати їх.

А тому всім життям Своїм, Своєю наукою, Своїми стражданнями, Своєю смертю і Воскресінням — Він прагнув одного: укріпити саме віру і не тільки в народі, якому проповідував, а навіть і у найближчих учениках своїх.

Згадаймо, чим пояснював Христос спочатку Своєї проповіді на землі безсилість своїх учеників творити чудеса? Лише одним — відсутністю в них достатньої сили у вірі в Нього, яка досягається стриманістю своїх фізичних утіх, цебто постом і молитвою.

Хіба Христос не казав аж перед Хресними Своїми Стражданнями найтвердішому і найвірнішому ученикові Петру, у якого бачив ще недостатню віру у Нього, хоч Петро запевняв, що за Христа піде на смерть: «Істино кажу тобі: ще півень не запіє один раз, як ти трижди відречешся від мене».

Правда, мені можуть закинути домашні і чужі атеїсти, що в останньому моєму доведенні про чудо — відсутній самий ґрунт, основа, цебто, «retitio principii», що самий факт історичного буття Христа є сумнівний, що Він є лише мит, фантазія, а значить і саме Євангеліє і все те, що є в Євангелії — є вигадка? Тоді відпадає і все, що говорилось про чудо.

Ні, це лише відповідь тій величезній частині атеїстів, які умовою своєї віри в Бога вимагають чуда.

Не до запеклих матеріялістів, не до сучасних фарисеїв і саддукеїв звернено ці слова (їм нічого не допоможе, хіба сама могила), — слова мої звернено лише до тих, хто хоче знати істину, шукає її, прагне всіма силами, всіма фібрами своєї душі знайти її; але, як мандрівник темної ночі в лісі з розпукою в серці кричить:

»Де ж правдивий шлях до відпочинку душі? Де ж той шлях, що дійсно приведе мене не до провалля, не до вічних так званих «проклятих питань» і тяжких сумнівів, а до святої правдивої істини? Але ця істина мусить бути цілком для мене ясна і зрозуміла, щоб вона була приступна і моєму розумові і моїй душі, щоб вона привела мене до тієї гармонії між розумом і душею, яка зветься християнською вірою».

Ось до цих людей, з щирим сумнівом у душі і звернено мої доведення.

Коли ми підходимо до розв'язання будьякої проблеми, то ми ж повинні підходити об'єктивно, безсторонньо, підходити до неї так, як вона є; з одного боку без попереднього наміру сліпо вірити будь у віщо, але одночасно і без наміру, вже наперед догматично твер-

дити, що Бога нема, що Христос — це мит, фантазія, що чудо неможливе.

Бо таке заперечення, таке твердження (вже наперед без всяких доказів) є лише вірування, а не наукове знання, бо ж наука, знання, не тільки не заперечує віри, а навпаки — вимагає її (цю віру), постулірує, і хоч наука і не в силі довести буття Бога, але не тому, що цим вона виявляє безґрунтовність релігійної віри, а тому, що цим виявляє свою бідність, обмеженість у обсязі пізнання буття.

Ідеологічні вожді різних груп негативної критики і кожен по своєму і в різній мірі заперечують Христа; отже й доведення мусять охоплювати всі ці ступені:

1. Чи дійсно був Христос на землі, цебто чи дійсно Христос є історична особа і

2. чи можна припустити все те, що написано в Євангелії, цебто, що Христос дійсно був, що Він є Богочоловік і творив чудеса і т. д.?

15. ЧИ ДІЙСНО БУВ ХРИСТОС?

Цілком зрозуміло, коли б з тих, хто має сумнів в історичному існуванні Христа, але прагне істини, зміг би переконалися в цьому абсолютно правдивими, цілком обґрунтованими і безсторонньо-об'єктивними доведеннями християнських істориків — то справа виглядала б дуже просто й легко.

Але авторів можуть закинути, що докази християнських істориків, — це докази людей зацікавлених, які хочуть, щоб правда була на їхньому, християнському боці.

А от, мовляв, доведіть правду про Христа на підставі джерел нейтральних або ворожих християнству істориків, цебто, тих, що були ворогами Христа і боролися з християнством!

Цілком зрозуміло, що доведення мусить базуватись не на коментарях новітніх атеїстів, а на перводжерелах старовинних нейтральних або ворожих християнству історичних матеріалах.

А р т у р Д р е в с у своєму «Christus mythe», а також популяризатор його ідей Немоевський у творі «Бог Ісус» — хочуть переконати, що Христа зовсім не було.

Вони кажуть, що Христос — це фантазія, мит і до того ж не новий. Вони хочуть довести, що Христос є тільки символ так званої астральної (зокрема солярної) митодології, запозичення із поганських (до християнських) релігій і пристосований до культу сонця, чи взагалі небесних планет і своєрідної траєкторії їхнього руху.

Народження Христа ніби символізує грудневий сонцезворот; хрещення відповідає поступованню сонця через сузір'я Водолея. Пілат — це не що інше, як сузір'я списоносця (*homo pilatus*).

Був у цих новітніх саддукеїв і попередник — Дюпюї, що також намагався зовсім заперечити історичне існування Христа. Коли з'явилася книжка Дюпюї, французький автор Перес написав книжку про Наполеона.

Він точнісінько також, як Древе і Немоевський про Христа, доводив, що Наполеона ніколи не було і що його історія являє собою народній мит про сонце: воно зійшло на сході від Франції (Корсіка), у нього 4 пори року (4 сини), 12 сузір'їв Зодіака (12 маршалів). Воно закотилось на далекому Заході (острів Св. Олени) і т. д.

Отож, при бажанні, можна «соляризувати», щобто перетворити на мит і вигадку першу-ліпшу історичну особу. Можна й Гітлера перетворити на фантазію, мит. Але навряд чи від цього Гітлер перестане існувати в німецькій історії.

Але вернімося до дійсних, незаперечливих старовинних істориків, ворожих чи неутральних християнству.

Розглянемо насамперед старовинні історичні документи, початку II. віку.

1. Римський історик Тацит у своєму творі «Аннали» оповідає про пожежу в Римі, за імператора Нерона, і при тім згадує, що в пожежі були обвинувачені християни. Що до назви «християн», то Тацит, вживаючи

її в своєму творі вперше, — дає їй відповідне пояснення, пишучи дослівно так:

»Auctor nominis eius Christus, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum, supplicio affectus erat«. (Особа цього ймення, Христос, підчас правління Тиверія, прокуратором Понтієм Пилатом був засуджений до страти).

2. Другий, теж римський, історик С в е н т о н і й, що був секретарем (magister litterarum) у імператора Адріана, пише так:

»Стратам підлягали христіяни, рід людей, що захоплювались новими злочинними забобонами«, далі

»Клавдій вигнав з Риму юдеїв, які через підбурюючий вплив Христа, постійно викликали хвилювання« і далі:

»Клавдій наказав усім юдеям вийти з Риму«.

3. Старовинний історик П л і н і й М о л о д ш и й, якому імператор Троян доручив був розслідувати діяльність християнських громад у Малій Азії, докладає імператорові дослівно так:

»Вони (христіяни) мають звичай збиратись у визначений день (ще коли зірки не згасли на небі) дуже рано і співають гімни Христу, як Богові«.

Звернімося тепер до жидівських істориків, яких занадто тяжко залічити до прихильників християнства.

Ось про що свідчать історичні документи I. сторіччя, писані невдовзі після Воскресіння і Возсесення Христа

4. Сучасник і свідок руйнування Єрусалиму, жидівський історик I. сторіччя Й о с и п Ф л а в і й між іншими подіями в історії жидів, у своєму літопису згадує їй таку історичну подію:

»Він (первосвященик Анна) зібрав синедріон суддів і примусив стати перед ним брата Ісуса, званого Христом, по імені Якова, а також кількох інших, яких

обвинувачував у порушенні закону, і наказав побити камінням»; і далі:

»У цей час (цебто у період правління Понтія Пілата) з'явився Ісус, людина мудра, коли одначе можна назвати його людиною, бо він творив дивовижні речі; це був вчитель для тих, хто охоче приймає істину. Багато юдеїв і так саме багато поганів пішли за ним. На обвинувачення старших з його народу, Пілат засудив Його на страту через розп'яття. Але ті, хто любив Його раніше, залишились йому вірні: бо він знов з'явився їм на 3-ій день, як і пророкували божеські пророки, що сказали з приводу його тисячу дивовижних речей. Ще й тепер рід християн, які беруть від нього своє ім'я, не перестав існувати«.

5. Навіть і в жидівському »Талмуді« можна дуже часто зустріти згадку про Христа, хоч Талмуд і уникає прямо називати Його ім'я, натомість, вживаючи такого вислову: »той, ім'я якого не повинно бути згадане«, і пояснює, що чудеса, які творив Він, були дією темних сил. І нарешті останнє:

6. Професор жидівського університету в Єрусалимі, відомий науковий дослідник Талмуду, д-р К л я у з н е р, на підставі аналізу джерел талмудичної літератури, цілком **потверджує** факти історичного існування Ісуса Христа, а про критиків, подібних Артурові Дрексу та Немосевському, беззастережно і справедливо говорить, що вони:

». . . просто заперечують **всяку** історичну дійсність« (»Єзус оф Назарет«, Нью Йорк, 1926., ст. 70). Отже можна твердити, що в цьому питанні будьякі коментарі зовсім зайві.

16. ЧИ БУВ ХРИСТОС БОГОЧОЛОВІКОМ?

Чи можна справді припустити все те, що написано в Євангелії; цебто, що Христос Богочоловік і творив чудеса?

У цьому, власне, і є вся гострота питання, бо ж інша група негативної критики атеїстів, всупереч Артурові Дрезові, твердить, що Христос справді жив, але це була не надгеніяльна, а звичайна людина. Дехто з критиків, наприклад, Ренан, навіть складають дитерамби цій геніяльності Христа, хоч, до речі, ці дитерамби Ренана один письменник влучно зве «другим поцілунком другого Юди».

Отже, вся гострота питання в надлюдському характері Його особи, як зображує Його Євангеліє.

Цілком природньо, що дійсного ества Христа не можна так легко зрозуміти, бо людина звикла не істиною міряти себе, а собою міряти істину, тимто людина може звати істиною не дійсну правду, а тільки те, що вкладається в її голову, відповідає його мірці, його нормі.

І хоч яка була б правдива істина, а коли вона не вкладається у його голову, коли людина тієї істини не

розуміє, то вона й вважає її, за протиприродню, протинормальну, інакше кажучи, за неправду.

Пригадаймо же раз, як Толстой говорить: »Не приймаю, чого не розумію«.

І справді, коли Христа розглядати як Чоловіка серед усіх, що існували й існують, людей (підкреслюю саме як чоловіка), то справді Він не може бути для нас зрозумілий з людського погляду, бо він відрізняється від нас усім еством своїм.

Уява матеріялістів насамперед не може сприйняти Його надприродньої сили, якою він діяв і творив надприродні явища, цебто чудеса і найвеличніше з усіх чудес — Воскресіння Свое.

Отже, нам треба глибше вдуматися в саме поняття чуда.

Коли перенестися на хвилину думкою на два віки назад і поставити непомітно радіо-приймач, скажімо в Мазепинському палаці в Батурині, а поруч Мазепи уявити собі нашого таборового десятилітнього хлопчика, то для Мазепи, величної людини, по європейському на той час освіченої, пересидання Лондонської або Паризької станції, яке він нараз почув би в Батурині, буде чудо, а для 10-річного таборового хлопчика — це природне явище.

Чудо — це те, що нас чудує, дивує, бо воно є понад наше розуміння. Але »те, що є чудом на землі, цілком природне на небі«.

І треба особливо уважно придивитись і до чудес, про які оповідає Євангеліє і до тих, що ми їх зємоказковою вигадкою.

»Коли взяти легенди про Магомета, де оповідається, що він для доведення свого божеського післанства звів місяць з неба і примусив його ввійти у один рукав його одежі, а вийти в другий — це буде така казка і навіть сам Магомет говорить у своєму Корані, що він не творив чудес, а тому, хто чудес шукає, він радить звернутися до Мойсея, або Ісуса.

Але ж ті творені Христом чудеса, про які розповідає Євангеліє, творені не заради самих чудес.

Увесь зміст, увесь мотив їх — жадоба допомогти страждущій людині (сліпому, глухому, кривому і т. д.), жадоба відновити попсовану природу, виправити ненормальність, як наслідок хворости і привести людину до нормального, природнього стану. Ось мотив чудес Христа.

Коли згадати всю велич творення Всесвіту, то хіба людина за первісним замислом Творця призначалася для страждання й смерти? Хіба до гріхопадіння Адама і Єви, коли ще не було гріха, людина не призначалася для вічного раювання, вічного щастя?

Навіть саме слово чоловік «чоло-вічності» свідчить про безсмертність людини. За законом гріха і спадковості хворість і смерть є явище закономірне, але коли ми усунемо гріх, цю причину смерти й хворости, тоді знову відновляється дія Божеської творчої сили; і ця сила колись у часи творення «випромінювалась з глибини вічності могутніми творчими словами», це ж вона, ця сила, за словами того ж самого Дарвіна, «вдихнула життя в первісну клітину».

Сцілення хворих, воскресіння мертвих є не порушення законів природи, а відновлення їх. Природньою дією цієї сили є не смерть (це було б вже протиприроднім), а повернення людини до первісного стану, до природнього стану здоров'я, радості життя.

Ісус Христос робить це перетворення дійсності не проти природи, не поза нею, а поверх її обмежености, (нон контра, нон праєтер, сед супра натурам) виявляючи при цьому маловідому нам вищу творчу силу: «Сила Божа».

Христос говорить саддукеям: «Помиляєтесь, не знаючи Писаній, ні Сили Божої». А хіба цих слів не можна сказати тепер нашій атеїстичній частині інтелігенції з її напівзнаннями?

Лишається переконатися, чи справді Христос творить чудеса? Чи можемо ми переконливо твердити, що все

зазначене в Євангелії є незаперечною правдою, як скажимо, правдою було життя і дії Наполеона, або творчість і життя Шевченка?

Так, ми маємо такі історичні свідчення і їх не заперече навіть найортодоксальніша фанатична критика матеріялістів і атеїстів.

Це насамперед історичні свідоцтва про дивовижний »переворот« у житті Савла і подруге — його 4 посланій (I і II до Римлян, I до Коритян і I до Галатів).

Саме в ці посланія і вкладено зміст і всю суть Євангелія.

Вони написані лише близько 50 року, цебто тоді, коли ученики Христа і вороги Його ще пам'ятали слова і дії Христа — і легко можна було перевірити їх правдивість. Ап. Павло своєю власною кров'ю припечатувє своє свідоцтво.

Атеїсти, як не зовсім охайні критики, прагнуть у своїх твердженнях і запереченнях »за всяку ціну« зовсім оминати факт »перевороту« в житті Ап. Павла і його посланія. А коли один із критиків їхнього табору хотів сумлінно підійти до аналізу життя Апостола і його посланій, то він зайшов у глухий кут. Цьому критикові лишилося або заперечувати найправдивішу з усіх історичних правд і істин (цебто твердити, що, день є ніч, а ніч є день), або ж визнати правдивість Воскресіння Христового. Іншого виходу в нього не було.

Коли ж все таки настійними домаганнями примусимо таких критиків дати конкретну і недвозначну відповідь, то так звані »більш охайні« критики дають таке пояснення, розповідають таку історію, яка є ще чудеснішою, ніж Євангельська.

Та який може бути хоч найменший сумнів у правдивості змісту Євангелії, коли згадати, що багато тисяч народу майже на кожному кроці оточували Христа, що майже весь нарід у всіх закутках Палестини був наочним свідком проповідей і чудес Христа.

Адже ж Він не їздив, як їздяць деякі сучасні володарі світу, в панцерних автах, оточені яничарами, і не крився від народу, як володарі, що їх народ протягом 25 років не може побачити, і не знає навіть, які вони на вигляд, бо володар ховається в фортеці від народу, над яким панує.

Христос день-у-день жив серед народу, серед тих звичайних людей, які вірили лише в реальне життя. Навіть Його ученики (рибалки, митарі) — це не фанатики, не ідеалісти, а люди, що сприймали явища такими, як вони є.

»Це люди далекі від «оманних ілюзій», люди з скептичним нахилом, абсолютно не легковажні, до кожного слова й кроку застосовують практично-життєвий сумнів: «коли не вкладу персти мої в рани від цвяхів і не вкладу руки мої в ребра Його — не повірю» (Іоан 20, 25). Широ, одверто і беззастережено заявляє про це.

І це каже не якийсь ворог Христа, саддукей чи фарисей, а Фома, один з найближчих до Христа людей, один з 12 учнів Його.

А коли пригадати щире оповідання Ап. Петра про власне його падіння (відречення від Христа) і падіння всіх учнів Христа:

». . . Тоді всі ученики, покинувши Його, розбіглись» (Мф. 26, 56),

як можна ще правдивіше і щиріше визнати свій гріх? Чи ж лишається місце для сумніву, коли ці самі люди, які в найтрагічніший момент покинули Його і потім, наочно пересвідчившись у появі Христа після Його смерті, раптом переображаються і із лякливих, соромливих — робляться мужніми, відважними і своїми муками й смертю на хресті — припечатують своє свідоцтво. Як пояснити це?

»Невже вони, ці тверезі, здорові, обережні люди вмирили за «оманчі ілюзії», за неправду?

А поганські філософи, що пізніше прийшли до Хри-

стової віри — як Іустин — філософ, Афінагор? Невже вони також повірили в оману, ілюзію, у неправду?

Можна, звичайно, сказати, що це, мовляв, християнські письменники, а тому їхнє свідощтво не безсторонне? Але ж вони були поганами, були озброєні всією критичною мудрістю того часу і як сучасники учеників Христа, могли вони перевірити, як і Ап. Павло, євангельські факти. У цьому велика сила їхнього свідощтва; вони бо не тільки пізнали зміст Євангелія, а переконалися (та й як переконалися!) у силі Його і спонукані чесним шуканням правди й істини, схилюлись перед Тим, хто сам є Істина.

Ось Ігнатій Богоносець, старенький єпископ, що був покликаний до Риму на допит; його послання до церков дихають полум'яною вірою і жаданням постраждати за Христа. Хіба він, будши єпископом з 67 р. по Р. Х. в Антіохії, сучасник апостолів, не мав змоги наочно переконатися в правдивому значенні визнаних їм істин«?

І цілком зрозуміло, що геній людства Гете говорить:

»Усі 4 Євангелії я вважаю за абсолютно правдиві і достовірні, бо в них видно відзеркалювання тієї величності, яка випромінювалась від обличчя Христа і була такою мірою Божеська, якою мірою взагалі будь-коли з'являлось Божеське на землі«.

А Жан Жак Руссо вважає, що коли б Христа вигадали Його ученики, то цей твір був би ще більшим чудом, як сам Христос.

Більше 150 років тому Вольтер писав дослівно так:

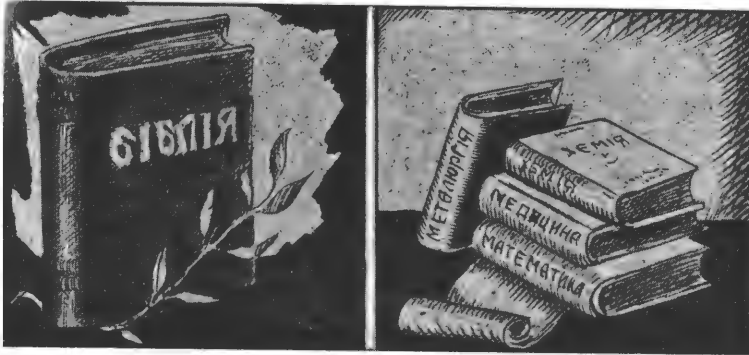
»Через 100 років Біблія буде позабутою і невідомою книгою; її можна буде знайти, як старовинний рукопис, на полицях і в коморах археологічних музеїв, як свідощтво дурости і темноти передніх поколінь«.

Як відомо, кінець-кінцем твори самого Вольтера зробилися одним із експонатів старовинних рукописів в археологічних музеях. Але найдивовижніше те, що в Парижі, на тому самому місці, де Вольтер виголосив

оце своє »пророцтво«, тепер міститься склеп Бритійської Біблійної Гормади, яка кожного року відсилає 150.000 книжок Св. Письма: Ця громада з 1804 р. видала 328 мільйонів примірників Св. Письма і переклала його 560 мовами, а всього в сучасний мент, урахуваючи праці інших громад, існує переклад на 800 мов.

Не можна заперечувати Євангелія без насильства над самим собою. Коли вирвати Її з свідомости сучасної людини, то на тому місці лишиться страшна смертельна рана. І тому зрозуміло, чому в житті геніяльних вчених релігія відігравала таку величезну ролью.

17. ГЕНІЇ ЛЮДСТВА І РЕЛІГІЯ

»Чи не тому слава й честь великих відкриттів та досліджень належить саме тим геніям, що були одночасно і великими вченими і великими христіянами. Вони бо добре знали, що наука не буде віри, не замінює її, а лише утворює шлях до віри, стереже його від людських збочень і забобонів.

Наука лише приводить до віри, хоч не наука віру дає. Наука не заперечує Бога, навпаки — приводить до визнання 'конечности Його існування; не заперечує чуда, а вимагає його.

Ці геніяльні вчені добре знали, що коли б геть-чисто вся наука, з усіма її досягненнями — тепер і в майбутньому виявилася недостатньою, то й тоді треба було б дійти до висновку про недостатність людських знань, а не Божественного Розуму.

Так само добре вони знали, що наука без релігії — це «небо без сонця». А наука, опромінена світлом релігії — це надхненна думка, що протинає яскравим світлом темряву цього світу.

»Я світло світу. Хто піде слідом за Мною, той не

буде ходити в темряві, а матиме світло життя» (Іоанн 8, 12) — говорить Христос.

І ці генії всього людства пішли за Христом.

1. Геніяльний хемік і фізіолог Л ю і П а с т е р (1822—1895) говорить:

»Саме тому, що я думав і вивчав, я лишився віруючим подібно бретонцеві. А коли б я ще більш заглиблювався, ще більше працював у науці, то (безперечно) став би таким віруючим як бретонська селянка«. (Revue des guest. Scient XXXIX. Louvain 1896).

2. Полум'яний релігійний ентузіазм геніяльнішого математика П а с к а л я особливо виявляється в його безсмертному творі »Думки про релігію«!

3. Г а л і л е й (1564—1642), видатний фізик і астроном говорить:

»Св. Письмо ні в якому разі не може ні сказати неправди, ні помилятися — ізречення його — це абсолютні і безперечні істини«.

4. Те ж саме можна сказати й про геніяльного хеміка Б о й л я (1626—91), який пише:

»Порівнявши з Біблією всі книжки людства; навіть найгеніяльніші, бачиш, що вони є тільки планетами, що запозичають все своє світло і сяйво від сонця (Біблії)«.

5. Навіть видатний раціоналіст-хірург і педагог П і р о г о в (1810—1881) зазначає:

»Мені потрібний був абстрактний, недосяжно-високий ідеал віри. І взявши Євангеліє, якого я ніколи ще не читав — а мені було вже 38 років, я знайшов для себе цей ідеал« (»Щоденник старого лікаря«, Т. I. СПб 1887, ст. 175—182).

6. Н ь ю т о н, цей геніяльний фізик і математик — як сумирно схилив він голову перед Творцем у своїх коментарях на книжку пророка Данила та на Апокаліпсис.

7. Відомий фізик Ц и н г е р говорить:

»Сам Він (цебто Бог) дарував мені правдиве пізнання існуючого, щоб пізнати устрій стихій«.

8. К е р (геніяльний астроном) закінчує свій твір молитвою, в якій дякує Богові, що відкрив йому велич природи.

9. Лише два з половиною роки тому геніяльний сучасний вчений і основоположник новітньої фізики М а к с П л а н к, що його вчення призвело до відкриття атомової енергії, навіть в умовах гітлерівського режиму, не побоявшись переслідувань, висловив на сторінках »Völkischer Beobachter« свою міцну і глибоку віру в Творця і Його творчу безмежну Силу. Він особливо вражає нас тим, що в своїй особі поєднує і блискучу вченість і полум'яну віру в Христа.

Можна б і далі продовжувати цей довгий і довгий лист великих вчених, цих істинно-віруючих людей, але я наведу лише підсумовані дані:

10. П р о ф. Д е н е р т (Dennert: »Die Religion der Naturforscher«) переглянув релігійні погляди 262 найвідатніших дослідників природи (серед них геніяльні вчені цієї категорії) і виявив, що 92% їх були глибоковіруючими християнами, 6% байдужими і лише 2% невіруючими, цебто з 262 вчених — невіруючих було 5 чоловік. Серед віруючих були такі генії науки як Роберт Майер, Бер, Гаус Ейлер і т. д. і т. д.

Років з 15 тому вийшла книжка англійською мовою під назвою: »Релігійні вірування сучасних вчених« Табрума.

Автор надіслав 133-ом найвідомішим англійським та американським вченим листа з 2 запитаннями:

1) чи заперечує науку християнська релігія в її основах і

2) чи є вчені, які визнавали б, суперечності між релігією і наукою.

Було одержано 118 позитивних для релігії відповідей; решта вчених або зовсім не відповіли, або висло-

вились невиразно. Серед цих 118 віруючих вчених були такі всім відомі імена, як Томсон, Оуївер, Лодж і ін.; а також Фарадей, Ом, Кулон, Ампер, Волът, цебто, імена людей увічнених в науці вже самим тим, що іменами цими названо відомі фізичні поняття.

Найцікавіше те, що матеріялісти в своїх запереченнях Бога, Христа, чуда і т. д. найбільше посилаються на Дарвіна, що ніби заперечує релігію в самих її основах. А що ж виявляється справді?

Виявляється, що сам Чарльз Дарвін був глибоко-релігійною людиною.

У своїх листах він пише дослівно:

»Я ніколи не був атеїстом у розумінні заперечення Творця« і далі:

»Життя у першу клітину — повинно було бути вду-нуто Творцем«.

Коли відомий природодослідник Уоллес прибув до Дарвіна, то йому довелося трохи почекати на вченого, бо син його сказав: »Тепер мій батько молиться«.

Хочеться нагадати ще одну риску з життя цього »атеїста«.

Виявляється, що Чарльз Дарвін до самої своєї смер-ти був членом Християнської місії, яка працювала на Вогняній Землі серед тубільців.

Коли він уперше приїхав на Вогняну Землю, то був неприємно здивований жорстокими звичками, які панували там серед тубільців. Але в останній свій приїзд він був вражений тими змінами в звичках і побуті, які сталися в наслідок праці християнської місії.

Зникла жорстокість, безупинна війна і вбивства, зникла жорстокість у ставленні до жінок, припини-лось діто- і людоджерство, з'явилась християнська лю-бов і т. д. і вже до самої смерті Дарвін не залишав цю місію своєю матеріяльною допомогою.

Навіть перед самою своєю смертю Дарвін захоплю-вався Біблією. Читаючи послання Ап. Павла, він до

глибини душі відчув всю велич цього твору і в своїх розмовах інакше не називав їх, як »Божественною книжкою«.

Як можна було запримітити, у наведених прикладах згадувалося майже виключно імена геніяльних природників. Ні геніяльних письменників та поетів, маллярів або різьбарів, філософів, чи геніяльних представників гуманітарних наук (крім стародавніх істориків) — майже не згадано і нічого досі не говорилося про ставлення їх до релігії. Це має свою певну ціль.

Вже раніше підкреслено, що підходить до розв'язання будьякої проблеми, ми повинні об'єктивно, безсторонньо; без наперед визначеного заміру за всяку ціну будьщо сліпо й догматично стверджувати, або таксамо сліпо заперечувати.

А переглядаючи атеїстичну літературу, можна спостерігати виразну тенденцію авторів-атеїстів спиратися майже виключно на відкриття і досягнення в галузі природничих наук.

Цілком зрозуміло, що авторів цих рядків і належало саме на прикладах, що їх наводять у своїх аргументаціях автори-атеїсти, довести помилковість їхніх поглядів та безпідставність висновків.

А коли б доповнити сказане прикладами з життя й праць геніїв всіх віків і народів, як Леонардо-да-Вінчі, Рафаель, Мікель Анджело, Рембрандт, Шекспір, Шевченко і т. д. і т. д., то це був би без краю довгий ряд велетнів людства, що в захопленні й екстазі дивились на творіння Всевишнього.

Що ж можемо сказати ми, малесенькі і бліді тіні цих геніїв з нашими напівзнаннями, наївно-дитячими твердженнями і подивугідною безпідставною амбіцією та зарозумілістю при захисті своїх дитячих поглядів?

І коли такі генії і таланти, що рухали науку, такі велетні людства уклінно і смиренно схиляли свої голови до підніжжя Престолу Владики, то як же можемо ми, що проти них є лише безпорадними немовлятами, заперечувати Творця?

Невже й ми проходячи по шляху життя, накресленого Всевишнім, тільки тоді пізнаємо і увіруємо в Нього, коли проб'є остання наша хвилинка, як сталося це з засудженими на Нюрнберзькому процесі?

Чому ці люди, що не тільки самі не визнавали й заперечували Всевишнього, а й своїми вчинками та пропагандою отруювали душу молоді — раптом на порозі смерті звернулись до Того, Кого ще рік тому заперечували?

Хто їх примусив? Чи може вони перед смертю нещиро покаялись і визнали Бога? Але ж перед смертю люди не кажуть і не роблять неправди.

Їм же ніхто і ніколи не казав про те, що коли вони визнають Бога, то їм дарують життя. Їм же жодного полекшення не обіцяно за визнання Бога?

В щирому наверненні до Бога цих нещасних — не може бути жодного сумніву. Як і розбійник на хресті, вони своїм каяттям в останню хвилину життя, своїм зверненням до Бога сказали:

«Пом'яни мене Господи, коли прийдеш до Царства Твого».

ПІДСУМКИ

Коли ми говорили про те, що **напівзнання** є причиною невір'я, то до цієї причини треба додати ще й другу — це **небажання** сприймати істину, бо вона не відповідає примхам і не потурає їхньому слухові.

Як уже згадувалось, одні вклоняються перед істиною, а інші хочуть, щоб істина уклонилась їм, а що істина не може схилитися, то вони викривлюють її так, щоб вона пасувала їхньому смаку, й розумові. Коли й це не допомагає, то вони просто заперечують її.

Справді чи змогли б хоч на один крок сучасні саддукеї і фарисеї наблизитися до пізнання Бога, коли б чудеса творилися на їхніх власних очах? Треба гадати, що ні; не допомогли чудеса стародавнім безвірникам, не допоможуть вони і сучасним.

». . . . слухом слухатимете й не розумітимете і дивлячись бачитимете і не побачите; бо затверділо серце людей цих і ушима туго чують і очі свої замружили, щоб іноді очима не побачити і ушима не почути, і серцем не зрозуміти і не повернутись, щоб я сцілив їх« (Матфій 13, 13—15 і Ісаїя 6, 9—10).

Ми вже мали нагоду сказати, що тільки ціною якогось надприроднього явища (чуда) атеїсти хочуть ви-

знати Творця і Його Всемогутність; втім, такі заяви їх треба розглядати тільки як вияв полемічної тактики, засіб захисту своїх власних поглядів «за всяку ціну».

Факт надприродних явищ, що відомий зараз як незаперечний всьому світові, для атеїстів з їх «логікою» є новою «загадкою» і . . . тільки . . .

»В Римі живе дванадцятилітній хлопець, який дає вістки про людей, що загинули. Він приймає своїх клієнтів у чорній опасці на очах, кладе свою руку на знімці, яку йому приносять, описує вигляд пропавшої людини і називає місцевість, у якій вона живе, або де загинула. Число пропавших, яких віднайдено з допомогою цього хлопця, **виносить кілька тисяч** (підкреслення моє — І. П.).

Здебільшого йдеться про такі випадки, в яких вже припинено розшуки, бо не було надії знайти пропавшого. Найславніші лікарі кілька місяців обсервують цей феномен — дванадцятилітнього хлопця, **що є глибоко релігійним і цікавиться науковими питаннями**» (підкреслення моє — І. П., «Неділя», 22 грудня, 1946 р., ч. 22).

У Франції протокольньо посвідчується чудесний факт одужання сліпого, глухого і паралізованого хлопця, який і народився із цими недугами.

Ну, і що ж?

Ці чудеса зможуть щось допомогти у зміні поглядів і наближення душ наших атеїстів до Творця? Звичайно, ні! Бо . . . «слухом слухатимете і не розумітимете і дивлячись бачитимете і не побачите» . . .

Хіба в шуканні **Істини** поведження матеріялістів не нагадує того старовинного (всім відомого) анекдоту, коли семинарист-атеїст (бувають і такі!) не міг навіть чути самого терміну «чудо» і прагнув за «всяку ціну» замінити чимсь іншим, що пасувало б його розумові і смаку.

»На запитання екзаменатора, що таке надприродні явища, що таке чудо — семинарист уперто мовчить.

Вважаючи, що учень не розуміє і бажаючи йому якось допомогти, екзаменатор ставить так зв. «навідні» питання:

Екзам.: «Уявіть собі, що ви піднялись на дзвіницю на 60—70 метрів заввишки, раптово падаєте на землю і . . . лишаєтесь навіть не ушкодженим. Як ви вважаєте, що це буде за явище?»

Семінарист уперто мовчить.

Екзам.: «Ну, як ви розцінюєте його? Що це буде — природне явище; чи надприродне? Чудо?»

Семін.: «Ні — це буде випадок».

Екзам.: «Але ж випадок — це є поодиноке явище. А припустімо, ви так само впали на землю і вдруге. Що ж тоді буде?»

Семін.: (уперто): «Теж буде випадок!»

Екзам.: (вже роздратовано): «Ну, а коли в третій раз?»

Семін.: (уперто мовчить).

Екзам. (ще більше роздратовуючись): «Пишаю знов: коли ви третій раз упали? Розумієте, в третій, в третій раз! Що тоді буде? Теж випадок?»

Семін.: «Ні, це вже буде за »звичкою« (по звичці).

І які чуда, які надприродні явища зможуть перекопати таких атеїстів, коли вони не хочуть бачити, не хочуть чути нічого, що діється перед ними!

І мимоволі згадуються думки проф. Марциновського: не тільки напівосвіченому Сходові загрожує цілковите здичавіння, а й освіченому Заходові загрожує небезпека духового зубожіння й виродження, бо цивілізація прагне відокремитись від культури, техніка від культу і наука від релігії. Це особливо яскраво показав Освальд Шпенглер глибокою і проникливою аналізою стану Європи в своєму славетному творі »Занепад Європи«.

Відмовившись від віри в Бога, сучасна людина вклоняється людині ж, цебто сама собі (порівн. у Фейєрбаха »homo homini deus est«). Цим потверджуються слова Ап. Павла до Тимофія (2 Тим. 4.3):

»Буде час, коли розумного вчення приймати не будуть, але за своїми примхами вибиратимуть собі вчителів, які потурали б слухові і від істини одвернуть слух і звернуться до байок«.

У наші дні аж надто виразно проступає здійснення слів Нового Заповіту:

». . . вони підмінили Істину Божу неправдою і вклонялись і служили тварині, замість Творця« (Рим. I., 25)

». . . люди, які не прийняли істини, будуть вірити неправді« (2 Фесс 2. 10.11.), і нарешті:

»Вони більше полюбили темряву, ніж світло, тому, що діла їх були злі« (Іоан 3, 19).

І не в тому зло, що »діла їх були злі«, бо ці злі діла можуть бути усунені і переможені зверненням до Бога, а в тому, що люди полюбили їх дужче, ніж істину.

Сам Христос завжди передбачав можливість сумніву і невір'я людей у правдивість Своїх слів та абсолютну їх авторитетність:

»Чи від Бога Його вчення?« Із Святою і Божеською простотою Він запропонував, як засіб перевірки й свідомого переконання — досвід:

»Хто хоче творити волю Отця, той довідається, чи від Бога моє вчення, чи Я Сам від Себе кажу« . . . (Іоан 7. 17).

І ось тут, тільки тут виявляється внутрішня причина невір'я. Ми не так не можемо, як не хочемо вірити в Нього.

»Дослідіть Писання . . . Вони говорять про Мене . . . Але ви не хочете прийти до Мене, щоб мати життя«.

Ми маємо сумнів у існуванні Христа, бо ми хочемо, щоб Його не було. Ми »не хочемо, щоб Він царював над нами«.

— »Іди, Ти нам заважаєш!«

Ці слова Великого Інквізитора сказані ніби в наші дні.

Тепер матеріялісти критикують і судять Біблію. Але потім вона буде судити їх. Христос говорить:

»Той, хто заперечує Мене і не приймає слів Моїх, має судді собі: слово, яке Я казав, воно буде судити його в останній день«. (Іоан 12, 48).

І ЦЕ СЛОВО Є »ВІЧНА БІБЛІЯ«.

Ельванген, 3. І. 1947.

З М І С Т:

До української молоді й інтелігенції	3
Передмова	5
1. Ставлення інтелігенції до релігії і молоді до інтелігенції	9
2. Негативна критика і трагічне непорозуміння	16
3. Поняття науки і релігії	23
4. Явище і ество	25
5. Інтуїція — 6-те почуття	27
6. Поняття і зміст релігії	29
7. Причини трагічного непорозуміння і	
8. Розуміння інтелігенцією істини	32
9. Реальність і логіка	38
10. Наука і техніка	42
11. Формування атеїста	52
12. Справжнє розуміння Біблії	58
13. Дарвінізм	65
14. Чи можливе чудо?	72
15. Чи дійсно був Христос?	80
16. Чи був Христос Богочоловіком?	84
17. Генії людства і релігія	91
18. Підсумки	97

